

Kulttuurimaisema, identiteetti ja arvot

Tapaus Rautaveden kulttuurimaisema

Vivika Ahtiala
Pro gradu -tutkielma
Kulttuuriperinnön tutkimus
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Huhtikuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta

AHTIALA, VIVIKA: Kulttuurimaisema, identiteetti ja arvot – Tapaus Rautaveden kulttuurimaisema

Pro gradu -tutkielma, 61s., 5 liites.
Kulttuuriperinnön tutkimus
Huhtikuu 2020

Tutkielmassani tarkastelen kulttuurimaisemaan liittyviä merkityksiä, identiteettiä ja arvoja. Tapaustudkimukseni kohteena on Sastamalassa sijaitseva Rautaveden kulttuurimaisema. Päättökysymykseni on, mitä Rautaveden kulttuurimaisema merkitsee sen käyttäjille. Tätä tarkennan alatutkimuskysymyksilläni, millainen vaikutus Rautaveden kulttuurimaisemalla on käyttäjiensä identiteettiin sekä millaisia arvoja käyttäjät liittävät tähän kulttuurimaisemaan.

Aineistoni olen kerännyt kyselylomakkeella, jota jaoin sekä paikanpäällä kulttuurimaiseman alueella että verkkokyselynä. Vastauksia sain 83, ja lähdin analysoimaan niitä lähiluvun sekä teemoittelun keinoin.

Ainakin osa alueen käyttäjistä rakensi ja muokkasi identiteettiään Rautaveden kulttuurimaisemassa. Identifioitumiseen ja osallisuuskokemukseen vaikutti ennen kaikkea se, miten kauan henkilö on alueella elänyt ja onko hänellä sukujuuret alueella. Myös lapsuuskokemuksilla oli merkittävä rooli paikkaan identifioitumisessa.

Rautaveden kulttuurimaisemaan kohdistui lisäksi paljon arvostusta. Aineistoni pohjalta muodostin viisi teemaa, jotka vastasivat niitä arvoja, joita alueen käyttäjät selkeimmin liittivät Rautaveden kulttuurimaisemaan. Nämä arvot olivat maiseman visuaaliset piirteet, paikan tunnelma, historia, säilyneisyys sekä käyttömahdollisuudet.

Kaiken kaikkiaan Rautaveden kulttuurimaisema on monille sen käyttäjille arvokas kohde, ja siihen liittyy paljon identiteettityötä. Rautaveden kulttuurimaisemaan liitetään merkityksiä joko henkilökohtaisesti tai objektiivisesti riippuen kokijan omasta suhteesta ja sidoksesta alueeseen.

Asiasanat: kulttuurimaisema, kulttuuriperintö, identiteetti, arvot

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät	2
1.3 Keskeiset käsitteet ja aikaisempi tutkimus	6
1.4 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet	9
1.5 Rautaveden kulttuurimaisema	12
2. Kulttuurimaisema ja identiteetti.....	14
2.1 Rautaveden kulttuurimaisemassa rakentunut identiteetti	14
2.2 Kenen kulttuurimaisema?	21
2.3 Muisti ja muistot Rautaveden kulttuurimaisemassa	25
3. Kulttuurimaiseman arvot	29
3.1 Käyttäjien tuottamat arvot	29
3.2 Maiseman visuaaliset piirteet	33
3.3 Paikan tunnelma	36
3.4 Historia	38
3.5 Säilyneisyys.....	42
3.6 Käyttömahdollisuudet	48
4. Loppupäätelmät	51
Lähteet.....	57
Liitteet	

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset

Suomalaiset kulttuurimaisemat ovat aina olleet itselleni jotenkin erityisen merkityksellisiä ja tunteita herättäviä maisemia. Erityisen vaikuttanut olen ollut nimenomaan maaseudun kulttuurimaisemista. Tämä johtunee ainakin osittain siitä, että olen itse kasvanut keskellä yhtä upeaa kulttuuri- ja kansallismaisemaamme – Rautaveden kulttuurimaisemaa. Koen, että Rautaveden alueen vesistöissä, metsissä, pelloissa ja vuorissa on jotain hyvin erityistä itselleni. Näiden mietteiden pohjalta heräsikin kysymys, kokevatkohan muut ihmiset kulttuurimaisemansa yhtä merkityksellisiksi itselleen.

Näin ollen sain oivalluksen lähteä tutkimaan tätä ilmiötä pro gradu -tutkielmassani. Halusin lähteä selvittämään, millaisia ajatuksia, tunteita, muistoja ja kokemuksia kulttuurimaisemat herättävät ihmisissä. Aihetta ei voinut kuitenkaan lähteä tutkimaan näin yleisellä tasolla. Päätinkin lähestyä aihetta tapaustutkimuksen kautta, ja kohteeksi päätyi luonnollisesti itselleni tuttu Rautaveden kulttuurimaisema. Tutkimukseni kohteena ovat siis tämä yksi kulttuurimaisema ja sen käyttäjät, jotka voivat olla asukkaita, entisiä asukkaita, matkailijoita, mökkeilijöitä tai ketä tahansa, joilla on jonkinlainen kosketuspinta tähän alueeseen ja maisemaan.

Rautaveden kulttuurimaisema on Ympäristöministeriön toimesta valittu valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Jo tämä tunnustus nostaa kyseisen alueen arvokkaaksi ja merkittäväksi kulttuuriperinnöksemme. Virallisten määritelmien lisäksi mielestäni on tärkeää saada kuuluviin alueen käyttäjien kokemukset kohteen merkityksestä heille itselleen. Sen vuoksi pidin tärkeänä selvittää tätä asiaa juuri heiltä, jotka kulttuurimaisemassa konkreettisesti elävät tai vierailevat.

Haluan ennen kaikkea tarkastella kulttuurimaisemaan liittyviä merkityksiä. Näin ollen päätutkimuskysymykseni on: Mitä Rautaveden kulttuurimaisema merkitsee sen käyttäjille? Päätutkimuskysymystäni olen tarkentanut seuraavilla alatutkimuskysymyksillä: Millainen vaikutus Rautaveden kulttuurimaisemalla on käyttäjiensä identiteettiin? Millaisia arvoja käyttäjät liittävät kulttuurimaisemaansa?

Tutkielmani on rakentunut siten, että vastaan ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen luvussa 2, jossa tarkastelen kulttuurimaiseman vaikutusta alueen käyttäjien identiteettiin niin yksilö- kuin yhteisötasollakin. Samassa yhteydessä pohdin, muodostuuko kulttuurimaisemaan kytkeytyvistä ihmisistä jonkinlainen yhteisö. Tarkastelen myös paikan, muistojen ja identiteetin suhdetta toisiinsa. Seuraavaksi luvussa 3 käsittelen arvoja, joita Rautaveden kulttuurimaisemaan liitetään. Aineistoni analyysin pohjalta olen muodostanut viisi tärkeintä kulttuurimaisemaan liittyvää arvoa ja esittelen niitä alaluvuittain.

Ennen varsinaisia käsittelylukuja esittelen johdannossa aineistoni ja aineistonkeruuprosessin sekä tutkimusmenetelmät. Tämän jälkeen määrittelen tutkielmani kannalta keskeisimmät käsitteet ja esittelen aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Lisäksi haluan tässä tutkielmassa käydä läpi sen prosessin, jonka kautta Ympäristöministeriö on valinnut valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, joten käyn tämän prosessin läpi omassa alaluvussaan. Esittelen myös Rautaveden kulttuurimaiseman ominaisuudet ja piirteet, joiden perusteella se on valittu valtakunnallisesti arvokkaaksi. Tutkielman lopussa kokoan vielä yhteen saamani tutkimustulokset.

1.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Aineistoni olen kerännyt kyselylomakkeella (Liite 1) heinäkuun 2019 aikana. Käytössäni oli sekä verkkokysely että paperinen kysely. Paperiseen kyselyyn oli mahdollisuus vastata Sastamalan matkailuinfossa sekä muutamissa kohteissa, jotka sijaitsivat Rautaveden kulttuurimaiseman alueella. Näitä kohteita olivat Pyhän Olavin kirkko ja kahvila kirkon läheisyydessä, Pyhän Marian kirkko sekä Pirunvuoren Kivilinna. Ajattelin, että kyselylomakkeen jakaminen alueella saisi kyselyyn vastaamaan juuri ne ihmiset, jotka ovat alueesta kiinnostuneita ja näin ollen vastaisivat mielellään kyselyyn. Tällä tavoin ajattelin tavoittavani niin paikallisia kuin turistejakin. Verkkokyselyä jaettiin puolestaan muun muassa Sastamalan kaupungin tapahtumakalenterissa sekä Facebook-sivulla.

Päätin toteuttaa kyselyn sekä paperisena että sähköisessä muodossa sen vuoksi, että saisin runsaasti vastaajia kyselylleni. Kuten Raine Valli toteaa, kyselyn muodon soveltuvuus täytyy miettiä sopivaksi kohderyhmälle. Hän mainitsee, että esimerkiksi

iäkkäämmät henkilöt vastaavat ennemmin paperiselle lomakkeelle, kun puolestaan nuoremmat vastaavat mieluummin verkkokyselyihin.¹ Pyrin saamaan kyselyyni vastaajia eri ikäryhmistä, joten mielestäni jo sen vuoksi oli perusteltua jakaa kyselyä sekä paperisena että verkossa. Verkkokyselyllä on toki paljon muitakin etuja kuin nuorempien vastaajien suurempi vastausinto. Raine Valli ja Päivi Perkkilä mainitsevat verkkokyselyn eduiksi muun muassa nopeuden, taloudellisuuden ja sen, että kyselyn levittämiseksi ei ole esteenä maantieteellinen etäisyys². En ollut rajannut kyselyni vastaajajoukkoa millään tavalla esimerkiksi paikallisiin asukkaisiin, joten oman kyselyni kohdalla oli ihan tervetullutta, että kyselyyni vastasivat myös kauempana asuvat. Vastaajien joukossa oli esimerkiksi jonkin verran sellaisia henkilöitä, jotka ovat asuneet aiemmin Rautaveden alueella, ja sen vuoksi alue on heille tuttu ja merkityksellinen. Verkkokysely mahdollisti siis myös näiden ihmisten saavuttamisen. Paperisen kyselyn etuna oli puolestaan se, että sain vastauksia ihmisiltä, jotka olivat vastaushetkellä Rautaveden kulttuurimaiseman alueella. Mielestäni tällainenkin vaihtoehto oli tärkeää tarjota potentiaalisille kyselyvastaajille.

Kyselyni kannalta eduksi oli erityisesti se, että se sai erityistä näkyvyyttä, kun graduaiheestani tehtiin paikallislehteen juttu, jossa myös kehoitettiin vastaamaan kyselyyn. Tämän jälkeen vastauksia alkoikin tulla runsaammin, ja lopulta vastauksia kertyi yhteensä 83. Mielestäni aineisto on määrällisesti juuri sopivan kokoinen. Vastausten perusteella olen pystynyt tekemään hyvin luokittelua, vertailua ja johtopäätöksiä. Aineisto ei kuitenkaan ole liian laaja, vaan se on vielä suhteellisen helposti käsiteltävissä. Vastaukset ovat myös laadullisesti olleet niin kattavia, että niitä on ollut mielekästä käsitellä.

Tutkielmani on tyypillinen laadullinen kulttuurintutkimus. Pertti Alasuutari kertoo, että laadullisessa tutkimuksessa on kaksi vaihetta, jotka ovat havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Havaintojen pelkistämässä on kyse siitä, että aineisto pelkistetään hallittavaksi määräksi raakahavaintoja, ja sen lisäksi havaintoja pyritään yhdistelemään yhdeksi havainnoksi tai havaintojen joukoksi, eli tehdään laadullista analyysiä. Tämän seurauksena havainnoista voidaan löytää yhteisiä piirteitä tai jokin sääntö, joka pätee koko aineistoon. On myös tärkeää ottaa huomioon poikkeustapaukset, jotka tulee suhteuttaa mukaan kokonaisuuteen. Näin ollen aineisto koostuu esimerkeistä,

¹ Valli 2015, 94.

² Valli & Perkkilä 2015, 109–110.

jotka kuvaavat samaa ilmiötä. Toista vaihetta, arvoituksen ratkaisemista voidaan kutsua myös tulosten tulkinnaksi, jossa tehdään merkitystulkintoja aineistosta saatujen vihjeiden pohjalta.³

Omassa tutkielmassani olen tehnyt havaintoja kyselyvastauksista ja pyrkinyt löytämään niistä yhdistäviä piirteitä. Yhdistävänä piirteenä vastauksissa on luonnollisesti jonkinlainen kokemus Rautaveden kulttuurimaisemasta. Tämän lisäksi olisi ollut helppoa yleistää vastauksista käsitys, jonka mukaan tähän kulttuurimaisemaan suhtaudutaan lähtökohtaisesti positiivisesti ja arvostaen. Vastauksien joukossa oli kuitenkin löydettävissä muutama poikkeus tähän muuten melko yhtenäiseen käsitykseen alueesta, enkä voi olla huomioimatta näitä poikkeuksia muuten niin yhdenmukaisten vastausten joukossa, vaan ne tulee sisällyttää osaksi kokemusten kokonaisuutta. Näiden havaintojen pohjalta olen päätenyt tekemään aineistosta tulkintoja, joihin tutkielmani tulokset lopulta pohjautuvat.

Aineistoani lähdin tarkemmin purkamaan lähiluvun keinoin. Lähiluvun käsite on alun perin lähtöisin kirjallisuudentutkimuksen parista, mutta nykyään sillä voidaan tarkoittaa kaikkea huolellista ja ymmärtävää tekstin tulkintaa. Käytännössä lähiluku on tekstin lukemista useaan kertaan, mutta tekstiä voi lukea joka kerralla hieman eri tavalla. Ensimmäistä lukukertaa lukuun ottamatta lukemisen tulisi myös olla tiedostavaa lukemista. Lähiluku pitää sisällään lisäksi muistiinpanojen kirjoittamista. Siihen kuuluu muun muassa reflektointia sekä väittämien tekemistä tekstin sisällöstä.⁴ Aineistoni pitikin sisällään melko paljon tekstiä, sillä kyselyvastauksia kertyi 83 kappaletta, ja suurin osa kyselylomakkeeni kysymyksistä oli avoimia kysymyksiä. Vastausten pituudet vaihtelivat paljon vastaajasta riippuen, mutta luettavaa materiaalia oli joka tapauksessa runsaasti. Aineistoani lähestyin pitkälti edellä kuvaamallani tavalla. Ensin luin vastaukset lähinnä silmäillen läpi kokonaiskuvan saadakseni, ja seuraavat lukukerrat olivat puolestaan paljon analyttisempia ja ne pitivät sisällään muistiinpanojen tekemistä. Eri lukukerroilla keskityin myös eri teemoihin, jotka nousivat esiin aineistosta.

Teemoittelu olikin tärkeä osa aineistoni analyysiä. Pentti Moilanen ja Pekka Rähä puhuvat teemoittamisesta, jolla he tarkoittavat aineiston pelkistämistä siten, että

³ Alasuutari 1999, 39–44.

⁴ Pöysä 2010, 331, 338–340.

tekstistä etsitään ne olennaisimmat asiat. Teemoittamisessa teemat voivat olla jo valmiina kysymyksenasettelussa, mutta se voi tapahtua myös aineistolähtöisesti, eli tutkijan tulee etsiä teemat aineistosta.⁵ Oman aineistoni kohdalla kyse oli jälkimmäisestä. En ollut rakentanut kyselylomaketta tiettyjen teemojen varaan, vaan minun tuli etsiä teemat vasta aineiston ollessa koossa. Etenkin luvussa, jossa käsittelem Rautaveden kulttuurimaiseman arvoja, aineistosta löytämäni teemat näkyvät selvästi, sillä käsittelem jokaista muodostamaani teemaa erillisissä luvuissa. Nämä teemat muodostuivat puhtaasti aineistolähtöisesti sen pohjalta, mitkä teemat aineistostani nousivat esiin.

Metodologiasta puhuttaessa haluan nostaa esiin myös sen, että tutkielmassani on kyse tapaustutkimuksesta. Tapaustutkimus ei kuitenkaan ole sinänsä menetelmä, vaan enemmänkin näkökulma tai lähestymistapa. Tapaustutkimuksen kautta pyritään tuottamaan yksityiskohtaista tietoa yksittäisestä tapauksesta ja tavoitteena on yleensä ilmiöiden kuvaileminen. Tapaustutkimuksessa haasteeksi nousee usein yleistämisen ongelma. Tapaustutkimuksen kohdalla yleistämistä tärkeämpää on tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen, mutta jonkinlaista analyttistä yleistämistä pitäisi pystyä tekemään. Yleistyksen tulisi kuitenkin tehdä vasta tulkinnoista, ei niinkään aineistosta. Tapaustutkimuksessa tutkimuskohteen tulisikin olla joko mahdollisimman tyypillinen tapaus, josta tulokset voidaan siirtää toisiin samankaltaisiin tapauksiin, rajatapaus, jolla testataan teoriaa, poikkeuksellinen tai ainutkertainen tapaus tai se voi olla paljastava tapaus, jonka kautta voidaan päästä kiinni ennalta tutkimattomaan ilmiöön.⁶ Itse määrittäisin oman tapaustutkimukseni tyypilliseksi tapaukseksi, ja tavoitteeni on, että saamani tutkimustulokset Rautaveden kulttuurimaisemasta voisivat jollain tasolla olla yleistettävissä myös muihin vastaavan kaltaisiin kulttuurimaisema-alueisiin.

Tapaustutkimukselle on lisäksi tyypillistä, että tutkija ei ole niinkään ulkopuolinen tarkastelija vaan ennemminkin kokee jollain tavalla osallisuutta tutkimuskohteesta⁷. Tämä oli yksi syy sille, miksi päädyin tutkimaan juuri Rautaveden kulttuurimaisemaa tapaustutkimuksena, sillä koen myös itse osallisuutta tästä kyseisestä kulttuurimaisema-alueesta. Tapaustutkimuksen kohdalla tärkeää on perustella, miksi olen valinnut juuri

⁵ Moilanen & Rähä 2015, 61.

⁶ Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 181–189.

⁷ Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 185.

tämän tapauksen tutkimuskohteeksi ⁸. Rautaveden kulttuurimaisema valikoitui oman tapaustutkimukseni kohteeksi ensinnäkin juuri sen vuoksi, että alue on itselleni tuttu ja merkityksellinen ja koen siitä osallisuutta, sillä se on omaa synnyin- ja kotiseutuani. Tämä helpotti tutkimuskohteen lähestymistä, sillä minulla oli hyvät ennakkotiedot kohteesta. Lisäksi oma taustani alueen asukkaana teki aineistonkeruuprosessin helpoksi. Omakohtaisten syiden lisäksi ajattelin, että alue on hyvin tyypillistä suomalaista kulttuurimaisemaa, jolloin voin ihan aidosti tuottaa muihinkin kulttuurimaisemiin yleistettäviä tuloksia tämän yhden tapauksen kautta. Oletukseni on, että muidenkin kulttuurimaisemien käyttäjät voivat kokea maisemansa edes jossain määrin vastaavalla tavalla kuin Rautaveden kulttuurimaiseman käyttäjät kokevat tämän oman maisemansa. Toki jokaisella kulttuurimaisemalla on tietyt erityispiirteensä, mutta kaiken kaikkiaan niissä on paljon yhdistäviä tekijöitä.

1.3 Keskeiset käsitteet ja aikaisempi tutkimus

Tässä luvussa esittelen tutkielmani kannalta keskeisimpiä käsitteitä sekä joitakin tärkeimpiä tutkimuksia, joita olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutenani. Keskeisin tässä tutkielmassa käyttämäni käsite on kulttuurimaisema. Seuraavassa alaluvussa tulen käsittelemään tarkemmin Ympäristöministeriön määritelmää valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista, jotka lähtökohtaisesti ovat maaseudun kulttuurimaisemia. Lisäksi tarkastelen omassa alaluvussaan Rautaveden kulttuurimaisemaa ja sen erityispiirteitä. Tätä ennen on kuitenkin tärkeää lyhyesti määritellä kulttuurimaiseman käsite.

Ensinnäkin kulttuurimaisemat voidaan jakaa maaseudun kulttuurimaisemiin sekä urbaaneihin kaupunkimaisemiin ⁹. Omana tutkimuskohteenani on maaseudun kulttuurimaisemiin lukeutuva kohde, joten keskityn itse tarkastelemaan niitä. Kulttuurimaisema on syntynyt ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta, eli se on maisemaa, jossa näkyy ihmisen toiminnan vaikutus ¹⁰. Sanana kulttuuri on alun perin merkinnyt viljelyä, joten viljelymaisemat ovat luonnollisesti tyypillisintä ja ihanteellisinta kulttuurimaisemaa ¹¹. Pelkkään kulttuurimaiseman käsitteeseen ei

⁸ Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 184.

⁹ Heikkilä 2000, 15.

¹⁰ Koski 2014, 4.

¹¹ Heikkilä 2000, 15.

kuitenkaan itsessään liity mitään arvovarausta, mutta kulttuurimaisemiin liittyy usein vahva tunnelataus¹². Valtakunnallisesti arvokkaiksi valittuihin maisema-alueisiin sen sijaan liittyy jo lähtökohtaisesti arvovaraus, mutta jokainen yksilöhän voi arvostaa ja antaa arvoja mille tahansa maaseudun kulttuurimaisemalle. Rautaveden kulttuurimaisema on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue, mutta tässä tutkielmassa pyrin etsimään vastausta siihen, miten ihan tavallinen kulttuurimaiseman asukas, vierailija tai muu käyttäjä kokee ja arvottaa kyseisen maisema-alueen.

Maaseudun arvokkaista kulttuurimaisemista jatkan käsittelemään kansallismaiseman määritelmää. Tätä käsitettä en juuri käytä tässä tutkielmassani, mutta mielestäni on tärkeää nostaa heti aluksi esiin se, että Rautaveden kulttuurimaisema on valittu myös yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta. Suomessa vietettiin itsenäisyyden 75-vuotisjuhlia vuonna 1992, jolloin päätettiin perustaa ympäristöministeriön alainen työryhmä valitsemaan suomalaiset kansallismaisemat. Viralliset kansallismaisemat valittiinkin vasta yllättävän myöhään, sillä jo Runebergin ja Topeliuksen aikana tiettyjä alueita pidettiin kansallisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävänä. Viralliset kansallismaisemat julkaistiin vuonna 1993 perustuen selvityksiin valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja kulttuuriympäristöistä ottaen huomioon Suomen merkittävimmät luonnonalueet. Mukaan pääsivät näin ollen Suomen eri osien edustavimmat luonnon- ja kulttuuripiirteet. Alueilla ei kuitenkaan ole hallinnollista merkitystä eikä niitä ole oikeastaan rajattu. Kansallismaisemien määrittämisessä on ollut merkittävää se, että ne ovat saaneet aikaan yhteiskunnallista kiinnostusta ja lisäksi joillain paikkakunnilla tämä on vaikuttanut esimerkiksi maisemanhoitotöihin sekä matkailuun.¹³

Perehtyessäni maaseudun kulttuurimaisemiin ja niiden määritelmiin tutustuin erityisesti Tapio Heikkilän teokseen *Suomalainen kulttuurimaisema*. Sen lisäksi, että Heikkilä määrittelee teoksessaan muun muassa maiseman, kulttuurimaiseman sekä kansallismaiseman käsitteet, hän puhuu esimerkiksi kulttuurimaisemien kohtaamista uhista sekä niiden suojelusta. Lopuksi hän vielä listaa Suomen maisemamaakunnat ja käsittelee niille tyypillisiä piirteitä.¹⁴

¹² Koski 2014, 4.

¹³ Heikkilä 2000, 76.

¹⁴ Heikkilä 2000.

Kulttuurimaiseman käsitteen lisäksi tulen tutkielmassani käyttämään paljon paikan ja alueen käsitteitä kuvaamaan Rautaveden kulttuurimaisemaa konkreettisena ja rajattuna tilana sen sijaan, että se olisi ainoastaan maisema näkymänä, jota katsotaan. Alueen käsitettä käytetään paljon maantieteen alalla, ja muun muassa Anssi Paasi on määrittellyt alueen käsitteen teoksessaan Neljä maakuntaa: maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä. Samassa yhteydessä Paasi sivuaa hieman myös paikan käsitettä.¹⁵

Ensinnäkin alue muodostuu prosessissa, jonka aikana se rajautuu omaksi, muista eroavaksi yksikökseen. Prosessia kutsutaan alueelliseksi hahmottumiseksi. Tämä rajautuminen voi pohjautua erilaisiin spatiaalisiin rakenteisiin, kuten alueen luontoon tai kulttuuriin, tai siihen voivat vaikuttaa alueen asukkaiden aluetietoisuus ja sosiaalinen integraatio. Alueen syntyyn vaikuttaa lisäksi käsitteellinen hahmottuminen, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että alueelle on vakiintunut nimi ja ehkä muitakin symboleita, jotka identifioivat kyseistä aluetta. Alueeseen liittyy myös jonkinlaista institutionalisoitumista, eli alueeseen on kytkeytynyt joitain sosiaalisia organisaatioita tai instituutioita. Lopuksi alueen roolin tulee vielä vakiintua, jolloin alueelle muodostuu selkeä identiteetti.¹⁶ Tämä on hyvin tarkka määritelmä alueelle, ja alueen käsitettä voidaan toki käyttää arkipäiväisemminkin kuvaamaan oikeastaan mitä tahansa rajattua kohdetta ilman, että se täyttää edellä esiteltyjä määritelmiä. Rautaveden kulttuurimaiseman voidaan kuitenkin katsoa täyttävän tämän edellä kuvatun alueen määritelmän, ja tällä perusteella puhun tutkielmassani Rautaveden kulttuurimaisemasta myös maantieteellisessä mielessä alueena.

Paikan käsitteestä Paasi mainitsee sen verran, että paikka on ennemminkin merkitysten kokonaisuus, joka muodostuu yksilölle hänen jokapäiväisten rutiiniensa kautta. Alueeseen verrattuna paikalla on siis subjektiivinen ja kokemuksellinen luonne.¹⁷ Paikan määritelmää on käsitellyt myös Tim Cresswell teoksessaan Place: a short introduction. Hän jatkaa Paasin määritelmää toteamalla, että paikat ovat tiloja, jotka ovat jollain tavalla merkityksellisiä ihmisille. Ne ovat siis tiloja, joihin ihmiset ovat kytkeytyneet jollain tavalla. Cresswell mainitseekin, että paikka on erityisesti humanistisen maantieteen käsite.¹⁸ Humanistisen luonteensa vuoksi paikan käsite sopii

¹⁵ Paasi 1986.

¹⁶ Paasi 1986, 30–33.

¹⁷ Paasi 1986, 29.

¹⁸ Cresswell 2004, 1, 7.

hyvin käytettäväksi omassa tutkielmassani. Sen lisäksi, että Rautaveden kulttuurimaisema on aiemman määritelmän perusteella alue, se on myös paikka, sillä aineistoni analyysin perusteella se on useimmille kokijoilleen erityinen ja merkityksellinen kohde.

Tässä tutkielmassa tulen käyttämään paikan ja alueen käsitteitä limittäin, sillä molemmat kuvaavat Rautaveden kulttuurimaisemaa yhtäläillä tilana. Alueen käsitettä käytän enemmän puhuessani tästä kulttuurimaisemasta itsenäisenä kohteena siten, että sitä tarkastellaan ikään kuin ulkopuolelta. Paikan käsitettä käytän puhuessani Rautaveden kulttuurimaisemaan liitetyistä merkityksistä ja tästä kohteesta ihmisten merkitystenantojen kautta ja sen kokijoiden näkökulmasta.

1.4 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Vuonna 1986 Ympäristöministeriö perusti maisema-aluetyöryhmän selvittämään Suomen arvokkaita kulttuuri- ja luonnonmaisema-alueita. Työryhmän mietintö valmistui vuonna 1992, ja se on julkaistu kahdessa osassa. Mietinnön ensimmäisessä osassa keskitytään lähinnä maaseudun kulttuurimaisemien keskeisiin piirteisiin sekä maisemanhoitoon. Toisessa osassa jokainen valtakunnallisesti arvokas maisema-alue esitellään erikseen yksityiskohtaisemmin.¹⁹

Tässä ympäristöministeriön selvityksessä tarkastelussa ovat nimenomaan maaseudun kulttuurimaisemat. Muita maisematyyppejä ovat luonnonmaisema sekä kaupunkimaisema. Maisemien jako tiettyihin maisematyyppeihin ei aina ole kovin yksiselitteistä. Luonnonmaisemassa vaikuttavat lähes yksinomaan luonnon omat prosessit. Kaupunkimaisemassa näkyvillä puolestaan on lähes kokonaan ihmisen toiminnan tulokset. Maaseudun kulttuurimaisemat ovat tästä väliltä ja niissä on kyse kokonaisuuksista, joihin sekä ihminen että luonto ovat yhdessä vaikuttaneet. Maaseudun kulttuurimaisemissa näkyy selvästi ihmisen ja luonnon vuorovaikutus, lisäksi niihin liittyy aivan valtava määrä kulttuuriperintöä. Kulttuurimaisemat voidaan jakaa edelleen kolmeen maisema-aluetyyppiin, jotka ovat arvokkaat maisemakokonaisuudet, arvokkaat maisemanähtävyydet sekä perinnemaisemat.²⁰

¹⁹ Maisemanhoito 1993 & Arvokkaat maisema-alueet 1993.

²⁰ Maisemanhoito 1993, 10, 47.

Inventoinnissa valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi etsittiinkin aluekokonaisuuksia, jotka pitivät sisällään niin luonnon- kuin kulttuuritekijöitä. Merkittävimpana kriteerinä oli se, että maisema-alue oli selkeä kokonaisuus. Kohteen täytyi myös pitää sisällään kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita, kuten rakennuskantaa, yhä harvinaisempaa perinnemaisemaa, harvinaisia eliölajeja ja niiden elinympäristöjä tai hyvin hoidettua viljelymaisemaa. Inventoinnin käynnistikin tarve löytää alueita, jotka ovat maisemallisesti poikkeuksellisen edustavia ja joiden säilyttäminen sellaisenaan on ylipäätään mahdollista. Tarkoituksena oli osaltaan kehittää maisemanhoitoa ja -suojelua sekä havaita niihin liittyviä epäkohtia ja toisaalta mahdollisuuksia.²¹

On myös huomattava, että niin maisema-aluetyöryhmän mietinnössä kuin tässä omassakin tutkielmassani maisemalla tarkoitetaan aluetta eikä pelkkää näkymää. Maisema sisältää paljon sellaista, jota ei voi silmin havaita, joten maisemaa ei olisi järkevää rajata koskemaan vain näitä ominaisuuksia.²² Kulttuurimaisema pitää sisällään historiaa, kulttuuriperintöä, luonnon ja ihmisen synnyttämiä prosesseja ja paljon muuta sellaista, mitä ei pelkästään maisemaa katsomalla saa selville.

Maisema-alueiden inventointi synnytti myös maisemamaakuntajaon. Inventoinnin yhteydessä Suomi jaettiin maisemamaakuntiin siten, että jokainen maakunta olisi mahdollisimman yhdenmukainen luonnonpiirteiltään, maankäyttötavoiltaan ja kulttuurihistorialtaan. Maisemamaakuntien tulisi myös olla keskenään erilaisia. Tämä osoittautuikin työryhmälle haasteeksi, sillä Suomen kulttuuri- ja luonnonpiirteet eivät juurikaan eroa eri puolilla Suomea, ja vähäinenkin ero tapahtuu vähitellen eikä siten, että niillä olisi selkeitä rajoja. Lopulta jaottelu tehtiinkin pitkälti hallitsevien luonnonelementtien pohjalta, eli maastonmuotoihin, maaperään sekä maankäyttötapoihin perustuen. Rautaveden kulttuurimaisema, silloiselta nimeltään Karkku-Tyrvää, sijoittui Lounaismaan maisemamaakuntaan ja tarkemmin Ala-Satakunnan viljelyseutuun.²³

²¹ Maisemanhoito 1993, 46.

²² Maisemanhoito 1993, 10.

²³ Maisemanhoito 1993, 15, 72–73.

Lisäksi mietinnössä todetaan, että alueiden erot ovat tasoittuneet entisestään, kun on esimerkiksi luovuttu paikallisista rakentamistavoista ja kylät ovat alkaneet muistuttaa yhä enemmän toisiaan. Tämän mainitaan vaikuttaneen kulttuurihistoriaan, kokemusperäiseen tietoon, historialliseen todistusaineistoon sekä henkisiin voimavaroihin, jotka ovat kaikki olleet merkityksellisiä paikallisen identiteetin kannalta. ²⁴ Jos näin on todettu jo vuonna 1992, tilanne on oletettavasti jo paljon huonompi tällä hetkellä. Maisemat ja kulttuuriset piirteet ovat varmasti yhdenmukaistuneet entisestään tämän lähes kolmenkymmenen vuoden aikana. Juuri tämän vuoksi maaseudun kulttuurimaisemia onkin tärkeää tutkia, vaalia ja suojella, jotta niiden sisältämästä kulttuuriperinnöstä jäisi jotain jäljelle.

Maisema-aluetyöryhmän mietinnössä kulttuurimaisemien arvoiksi luetellaankin muun muassa kulttuuriperintö, rakennustaide, kansanperinne, elinkeinohistoria, kasvi- ja eläinlajisto sekä eri luonnontyypit. Mietinnössä todetaan, että kulttuurimaisemien suojeleminen on tärkeää niin biologiselta kannalta kuin kulttuurihistoriallisesti mutta myös ihmisten hyvinvoinnin kannalta. ²⁵ Ihmisten hyvinvointi kulttuurimaisemassa nousee esiin myös tässä tutkielmassani, ja tutkimustuloksiani onkin mahdollista hyödyntää silloin, jos pohditaan kulttuurimaiseman vaikutusta sen käyttäjiin ja heidän hyvinvointiinsa siellä.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on inventoitu uudelleen vuosina 2010–2014. Inventointi toteutettiin maakunnittain, joten olen tutustunut päivytysinventointiin ainoastaan Pirkanmaan osalta, johon Rautaveden kulttuurimaisema nykyisin sijoittuu. ²⁶ Päivytysinventoinnissa valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden arviointi oli tehty hyvin samoin perustein kuin alkuperäisessäkin mietinnössä. Arvioinnin kriteereitä olivat muun muassa luonto ja sen monimuotoisuus, luonnonpiirteiden edustavuus tai harvinaisuus, maiseman ja maankäytön historiallinen kehitys, kulttuuripiirteiden edustavuus tai harvinaisuus, symboli- ja identiteetti-arvo, alueen elinvoimaisuus, maisemakuvan eheys ja vaikuttavuus, maisemamaakunnan erityispiirteiden kuvaaminen sekä maisemahäiriöt. Uudessa inventoinnissa joidenkin maisema-alueiden arvoluokkaa nostettiin tai laskettiin, lisäksi joitain alueita rajattiin uudelleen. Useimmiten maisema-

²⁴ Maisemanhoito 1993, 16.

²⁵ Maisemanhoito 1993, 8.

²⁶ Koski 2014.

alueiden rajaukset laajenivat, kun niitä sovitettiin paremmin vastaamaan maisemarakenteen luonnollisia rajoja.²⁷

1.5 Rautaveden kulttuurimaisema

Vuoden 1992 mietinnössä Rautaveden kulttuurimaisema on kulkenut vielä nimellä Karkku-Tyrvää²⁸. Vuoden 2014 inventoinnissa maisema-alueen nimenä käytetään Rautaveden kulttuurimaisemaa²⁹, minkä vuoksi käytän tätä nimitystä myös omassa tutkielmassani. Kyseinen maisema-alue kuuluu siis Lounaismaan maisemamaakuntaan ja tarkemmin Ala-Satakunnan viljelyseutuun³⁰. Alue sijaitsee entisen Vammalan kaupungin ja nykyisen Sastamalan kaupungin alueella. Rautaveden kulttuurimaisema-alueen raja on nähtävissä oheisessa kartassa (Kuva 1).

Kuva 1.

²⁷ Koski 2014, 4–5.

²⁸ Arvokkaat maisema-alueet 1993, 49.

²⁹ Koski 2014, 12.

³⁰ Koski 2014, 56.

Rautaveden kulttuurimaisema nimettiin valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi vuoden 1992 mietinnössä ja se säilytti arvoluokituksensa päivitysinventoinnissa 2014. Alueen arvioinnissa nostetaan esiin muun muassa se, että alue on sekä historiallisesti että maisemallisesti poikkeuksellisen arvokasta. Luonnonpiirteistä alueen ytimeksi nostetaan sen vesistöt, lisäksi alueella on vaihtelevia viljelymaisemia sekä jylhiä metsäisiä vuoria. Alueella sijaitsee esimerkiksi Pirunvuori, johon liittyy paljon kansantarustoa. Rautaveden alueella sijaitsee myös monia arvokkaita luontokohteita kuten luonnonsuojelualueita, perinnebiotooppeja ja NATURA-alueita, jotka osaltaan lisäävät maisema-alueen arvoa.³¹

Historiallista syvyyttä puolestaan tuovat muun muassa keskiaikaiset kivikirkot. Esimerkiksi Tyrvään Pyhän Olavin kirkko on yksi Suomen arvokkaimmista keskiaikaisista kivikirkoista. Vuoden 2014 päivitysinventoinnissa kirkko on ajoitettu 1300-luvun jälkipuoliskolle. Toinen merkittävä kirkko alueella on Sastamalan Pyhän Marian kirkko, jonka on inventoinnissa kerrottu olevan peräisin 1200-luvun lopulta, ja sen olleen keskiajalla seudun merkittävin seurakunnallinen keskus.³² Tähän liittyen nostan kuitenkin välihuomautuksena esiin, että kirkkojen ajoittaminen ei ole aivan ongelmatonta ja yksiselitteistä. Markus Hiekkänen onkin teoksessaan Suomen keskiajan kivikirkot todennut, että tarkempien tutkimusten perusteella Pyhän Olavin kirkko olisikin rakennettu vasta vuosien 1506–1516 aikana. Samoin Sastamalan Pyhän Marian kirkon hän on ajoittanut rakennetuksi vuosina 1497–1510.³³ Kirkkojen rakentamisajankohdasta on siis ristiriitaista tietoa, ja tämä on hyvä panna merkille, mutta loppujen lopuksi tällä ei ole oman tutkielmani aiheen kannalta suurta merkitystä. Joka tapauksessa Rautaveden kulttuurimaiseman alueella sijaitsee edellisten lisäksi kolme muuta eri aikakausien kirkkoa. Kirkkojen lisäksi alueella sijaitsee muitakin kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita, joista yksi esimerkki on taiteilija Emil Danielssonin taiteilija-ateljee Pirunvuoren kivilinna.³⁴

Rautaveden kulttuurimaisema-alueesta tekee merkittävän myös sen pitkä asutushistoria. Maisemaa on muovannut pitkäaikainen maanviljely ja karjatalous. Alueen läpi kulkeva Kokemäenjoki on ollut merkittävä kulkuväylä ja sen rannat on raivattu viljelykäyttöön jo esihistoriallisena aikana. Alueen pitkästä asutushistoriasta kertovat myös useat

³¹ Koski 2014, 59, 61.

³² Koski 2014, 59.

³³ Hiekkänen 2014, 256, 260–263.

³⁴ Koski 2014, 59.

muinaisjäännökset. Vanhimmissa kivikautisista löydöistä on voitu päätellä, että alueelle on asetettu jo 4500 vuotta sitten. Alueella on myös useita rautakautisia hautoja, joita on käytetty perusteena sille, että muinaista Sastamalaa on alettu pitää ”koko seudun kulttuurin kehtona”.³⁵

Rautaveden kulttuurimaisema-alueella on kuitenkin nähtävissä myös joitain maisemahaittoja. Esimerkiksi vanhoja rakennuksia on päässyt rappeutumaan ja kylien reuna-alueita pensoittumaan. Samoin vanhojen laidunten ja peltojen metsittyminen voidaan katsoa maisemahäiriöksi. Inventoinnissa on nähty maiseman kannalta ongelmalliseksi myös loma-asutuksen levittäytyminen rantavyöhykkeeseen. Alkuperäisessä mietinnössä haitoiksi listataan lisäksi uusi rakentaminen, uudet tielinjaukset, golfkentät sekä Ellivuoren lomakeskus ja laskettelurinteet.³⁶

2. Kulttuurimaisema ja identiteetti

2.1 Rautaveden kulttuurimaisemassa rakentunut identiteetti

Tässä luvussa käsittelen Rautaveden kulttuurimaiseman merkitystä alueen asukkaiden ja muiden käyttäjien identiteettiin. Monella kyselyyni vastanneella henkilöllä on pitkä historia alueella, ja moni nyt jo aikuinen vastaaja muisteli elämää Rautaveden alueella aina lapsuudesta tähän päivään. Vuosien ja vuosikymmenten aikana kertyneet kokemukset tietyssä paikassa eivät voi olla vaikuttamatta ihmiseen ja hänen identiteettiinsä ainakin jollain tavalla. Ihmiset muokkaavat maisemia ja paikkoja, mutta yhtäläillä maisemat ja paikat muokkaavat ihmisiä.

Tämä toinen luku rakentuu siten, että ensimmäisessä alaluvussa käsittelen sitä, millaiset asiat Rautaveden kulttuurimaisemassa ovat vaikuttaneet alueen käyttäjiin ja heidän identiteettiinsä sekä millaiset asiat alueella koetaan merkityksellisiksi itselle.

Seuraavassa alaluvussa painopiste on siinä, kenelle tämän kulttuurimaiseman ajatellaan kuuluvan ja ketkä siitä kokevat osallisuutta. Samassa yhteydessä pohdin sitä, toimiiko Rautaveden kulttuurimaisemassa kulttuuriperintöyhteisö. Tämän pohdinnan työkaluina

³⁵ Koski 2014, 59–60.

³⁶ Koski 2014, 60–61 & Arvokkaat maisema-alueet 1993, 50–51.

käytän kulttuuriperintöprosessin sekä identiteettityön käsitteitä. Tutkielmassani käytän pitkälti kyselyyni vastanneista henkilöistä nimitystä alueen käyttäjät, sillä en voi suoraan nimittää heitä esimerkiksi alueella toimivaksi kulttuuriperintöyhteisöksi, mikä olisi tavallaan helppo ratkaisu. En voi kuitenkaan tehdä oletusta, jonka mukaan he kaikki samaistuisivat johonkin yhteisöön, vaikka Rautaveden kulttuurimaisema heille olisikin merkityksellinen paikka. Kolmannessa alaluvussa puolestaan käsitelen Rautaveden kulttuurimaisemaan liitettyjä muistoja, joita kyselylomakkeellani keräsin. Muistojen kautta pääsen hyvin käsiksi siihen, millaiset asiat ovat olleet alueen käyttäjille vaikuttavia ja merkityksellisiä alueella, ja miten ne ovat osaltaan vaikuttaneet näiden ihmisten identiteettiin.

Ensinnäkin, kun puhutaan alueista ja identiteetistä, on tarpeen huomioida ero sen välillä, puhutaanko alueen identiteetistä vai alueen ihmisten identiteetistä. Anssi Paasi on käsitellyt paljon alueellisen identiteetin käsitettä, ja hän jakaakin sen näihin kahteen osaan: alueen identiteettiin sekä aluetietoisuuteen, jolla hän tarkoittaa juuri tätä alueen asukkaiden alueellista identiteettiä. Luonnollisesti nämä kaksi tarkastelutapaa limittyvät ja vaikuttavat toisiinsa.³⁷ Oman tutkielmani keskiössä on ensisijaisesti alueen käyttäjien identiteetti, mutta en voi kuitenkaan sitä tarkastellessani olla huomioimatta alueen omaa identiteettiä, sillä se vaikuttaa osaltaan aluetietoisuuteen.

Alueen identiteetin Paasi kuvailee muodostuvan ensinnäkin luonnonolosuhteista sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta. Lisäksi siihen vaikuttavat muun muassa kyseisen alueen asutus-, yhteiskunta-, talous- ja sosiaalishistoria sekä sen kulttuuriolot, perinteet, kansankulttuuri, korkeakulttuuri, kieli ja murre.³⁸ Niitä piirteitä, jotka muodostavat Rautaveden kulttuurimaiseman identiteetin, tarkastelen oikeastaan lähemmin luvussa 3, jossa käsitelen tähän kulttuurimaisemaan liitettyjä arvoja. Katson, että alueen identiteetti muodostuu pitkälti niistä piirteistä ja ominaisuuksista, joille alueella annetaan arvoa. Mielestäni alueen identiteetti on tässä suhteessa sosiaalisesti rakentunut, joten se muodostuu vain sen kautta, mitä alueen käyttäjät ja kokijat siellä havaitsevat ja nostavat esiin erityisinä piirteinä. Rautaveden kulttuurimaiseman identiteettiä on lisäksi rakennettu ylhäältäpäin viranomaisten toimesta, koska se on nimetty virallisesti valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi sekä

³⁷ Paasi 1986, 35–36.

³⁸ Paasi 1986, 38.

kansallismaisemaksi, jolloin alueen merkittäviä ja arvokkaita ominaisuuksia on määritelty myös muun muassa ympäristöministeriön työryhmissä.

Olen kuitenkin aineistoani läpi käydessä havainnut, että alueen käyttäjät näkevät Rautaveden kulttuurimaiseman identiteetin melko samanlaisena kuin viranomaistahokin. Alueen identiteetin muodostavat ensisijaisesti sen erityisen jylhät ja kauniit luonnonpiirteet, merkityksellinen historia, keskeiset monumentit sekä perinteinen maalaismaisema. Alueen käyttäjät nostivat näiden lisäksi selvästi esiin myös paikan ainutlaatuisen tunnelman, joka selvästi vaikutti olevan merkittävä osa alueen identiteettiä kyselyvastausten perusteella. Tästä voi ehkä päätellä, että alue täytyy kokea vielä syvemmin kuin pintapuolisesti tarkastellen, jotta voi havaita sen identiteetin kokonaisuudessaan.

Aluetietoisuudessa eli alueiden asukkaiden identiteetissä on puolestaan kyse siitä, miten ihmiset kokevat kuuluvansa tietylle alueelle, miten he hahmottavat alueen kokonaisuutena ja tiedostavat sen erityisluonteen sekä miten he tuntevat yhteenkuuluvuutta muiden alueen asukkaiden kanssa ³⁹. Juuri näitä asioita aion tarkastella tässä identiteettiä käsittelevässä luvussa. Ensinnäkin aineistossani korostui erityisesti se, miten alueen käyttäjät kokivat kuuluvansa Rautaveden kulttuurimaiseman alueelle. Kyselyvastausten perusteella suurin osa vastaajista koki selvästi osallisuutta maisemasta ja alueesta yleensä. Tätä selittää ainakin se, että suurin osa, 57% vastaajista asui tällä hetkellä kyseisellä alueella. Tämän lisäksi huomattava osa vastaajista kertoi olevansa alun perin kotoisin alueelta tai asuneensa aiemmin siellä, mutta sittemmin muuttaneensa pois. Lukeudun myös itse tähän ryhmään, jotka ovat muuttaneet alueelta pois, mutta siitä huolimatta koen vahvaa osallisuuden tunnetta tästä paikasta. Tämän saman ilmiön havaitsin myös muiden poismuuttaneiden kommentoissa.

Poismuuttaneiden voidaankin katsoa kiinnittyvän Rautaveden alueeseen yhtä vahvasti kuin heidänkin, jotka asuvat alueella edelleen, sillä asumisen tuoma side paikkaan ei välttämättä katoa, vaikka paikasta muuttaisi pois. Seuraava sitaatti osoittaa tämän hyvin, ja lisäksi siitä on havaittavissa, että tietynlainen kotiseutuajatus ei välttämättä katoa, vaan se voi saada haikailemaan jopa paluumuuton perään.

³⁹ Paasi 1986, 37.

*”Olen viettänyt alueella koko lapsuuteni ja lähisukulaiseni asuvat alueella edelleen, joten vierailen siellä säännöllisesti. Olen asunut Heinoossa ja lapsuuteni mummula ja hoitopaikka sekä vanhempieni mökki sijaitsee Sastamalan Pyhän Marian kirkon kupeessa. Alueelle liittyy siis lämpimiä muistoja. Itselleni pidän arvokkaana alueen luontoa, alueelle liittyvää oman sukuni historiaa, alueen kauneutta, turvallisuutta ja rauhallisuutta. Toiveissani olisi vielä joku päivä muuttaa oman perheeni kanssa alueelle Heinooseen. Alueella on mahdollista kokea ja harrastaa monipuolisesti erilaisia asioita.”*⁴⁰

Heikki Riikonen nostaakin esiin, että aluetietoisuuteen vaikuttavat ne seikat, mistä on kotoisin, minne tuntee juuriensa kuuluvan ja kuinka kauan aikaa ihminen on missäkin viettänyt. Tästä Riikonen puhuu henkilökohtaisena spatiaalisena historiana. Paikoissa on usein sinne vastatulleita sekä niissä pidempään asuneita.⁴¹ Tällainen spatiaalinen historia vaikuttaa paljon siihen, miten alue koetaan ja koetaanko se omaksi. Kysyessäni kyselylomakkeella siitä, mikä tekee vastaajien mielestä Rautaveden kulttuurimaiseman alueesta erityisen, suurin osa vastaajista kuvaili alueen yleisiä piirteitä, kuten historiaa tai luontoa, mutta kuitenkin reilusti yli neljännes vastaajista piti erityisenä myös omaa sidettään alueeseen ja alueen roolia omana asuin- tai kotiseutuna tai lapsuuden maisemana.

Kuten Tuukka Haarni ym. toteavat, kiinnittyminen paikkaan tapahtuu aina elämisen kautta. Henkilökohtaiset kokemukset ja toiminta liittävät ihmisen tähän tilaan, jossa hän elää. Näin neutraalista ympäristöstä tulee subjektiivinen paikka. Ja kun ihminen kokee kuuluvansa tiettyyn paikkaan, siitä tulee osa häntä itseään.⁴² Rautaveden kulttuurimaisema toimiikin monille sen käyttäjille niin kollektiivisena mutta myös subjektiivisena paikkana. Mitä pidempään alueella on asunut, sen syvemmäksi ja tärkeämmäksi paikkakokemus on yleensä muodostunut.

”Olen asunut Rautaveden rannalla kolmessa eri paikassa, mökkeillyt koko lapsuuteni, veneillyt useiden vuosien aikana ja tähän alueeseen liittyy paljon rakkaita muistoja omasta lapsuudesta, lasteni lapsuudesta, juhannusten vietosta ja arkisesta asumisesta.”

43

⁴⁰ Nainen 30–39v.

⁴¹ Riikonen 1997, 182.

⁴² Haarni et al. 1997, 16–17.

⁴³ Nainen 60–69v.

Edelliseen sitaattiin liittyen oli oikeastaan mielenkiintoista huomata, miten monille kyselyvastaajille erityisen tärkeitä olivat lapsuusmuistot ja -kokemukset Rautaveden alueella. Moni vastaajista oli asunut tai muuten viettänyt paljon aikaa Rautaveden alueella lapsuudessaan, ja nämä kokemukset nousivat vahvasti pintaan, kun vastaajat pohtivat kyselylomakkeella omaa suhdettaan ja suhtautumistaan Rautaveden kulttuurimaisema-alueeseen. Tämän perusteella voin päätellä, että lapsuusmaisemilla ja lapsuudessa koetuilla paikoilla on lähtemätön vaikutus monen ihmisen identiteettiin.

Moni kyselyvastaajista oli syntynyt ja kasvanut Rautaveden alueella, joten useissa vastauksissa nousi esiin alueen merkityksellisyys omana kotiseutuna. Vastauksissa toistuivat esimerkiksi sanat kotiseutu, kasvuympäristö, juuret, lapsuusmuistot ja synnyinpaikka. Tällaiset asiat luonnollisesti vaikuttavat kiintymiseen ja identifioitumiseen tiettyyn paikkaan. Koti ja kotiseutu ovatkin keskeisiä elementtejä paikkaan kuulumisen tunteessa ja siihen liittyvässä identiteetissä ⁴⁴. Toisaalta tällainen kotiseutuajatus ei ole ainoa tapa kiinnittyä paikkaan ja maisemaan, sillä kotiseutuajatus jättää ulkopuolelle esimerkiksi paikkakunnalle muuttaneet henkilöt. He eivät etsi alueen historiasta ja perinteistä omia juuriaan eivätkä tarkastele paikkaa nostalgisesti. Muutkin kuin alueella syntyneet ja kasvaneet henkilöt voivat haluta kotiutua ja kiintyä paikkaan, jolloin kiinnostuksen kohteissa korostuvat luonto, kulttuuri, historia ja perinteet. ⁴⁵ Tämä ilmiö itse asiassa näkyikin jossain määrin aineistossani, sillä moni Rautaveden alueella syntynyt ja lapsuutensa viettänyt korosti omia juuriaan alueella, kun taas alueella vähemmän aikaa viettäneistä moni korosti esimerkiksi luontoon ja maisemaan liittyviä piirteitä ja arvoja. Paikkaan liittyvää identiteettiä voi siis aivan hyvin rakentaa ilman, että omat juuret ovat siellä.

Tarkastelen kuitenkin vielä hieman lähemmin tätä vastaajajoukkoa, joka on kasvanut Rautaveden alueella, sillä oli kiinnostavaa havaita, että hyvin moni näistä vastaajista eritteli keskenään hyvin samoin tavoin sitä, miten heidän suhtautumisensa alueeseen on muuttunut ja kehittynyt elämän varrella. Kysyessäni kyselylomakkeella, miten suhtautuminen Rautaveden ympäristöön on muuttunut vuosien varrella, hyvin merkittävä osa vastaajista kertoi arvostuksen lisääntyneen iän myötä.

⁴⁴ Laitinen 2002, 195.

⁴⁵ Petrisalo 2009, 181–182.

*”Aikuisena aluetta on oppinut arvostamaan enemmän. Lapsena sitä vain nautti uimisesta ja kaikesta muusta ja kuvitteli, että kaikilla on samanlainen asuinympäristö. Vanhemmiten sitä on ymmärtänyt, miten poikkeuksellisissa olosuhteissa onkaan saanut asua ja elää, kun vesistöt on aina olleet lähellä.”*⁴⁶

Yi-Fu Tuan on puhunut paikan tajun käsitteestä, joka sopii tähän yhteyteen hyvin. Hän kertoo, että paikat voivat pysyä entisenlaisina tai muuttua vain vähän, mutta ihmisyksilöihin tämä sama ei päde. Ihminen vanhenee ja sen myötä suhtautuminen paikkoihin muuttuu: lapsi kokee paikan tai maiseman yhdellä tavalla ja aikuinen hieman eri tavalla. Tuanin mukaan paikan taju ei siis muodostu vielä lapsuudessa, sillä silloin ihmisen tapa kokea ja ymmärtää paikka muuttuu koko ajan. Paikan taju muodostuu ja vakiintuu siis vasta aikuisiässä.⁴⁷ Tämä tosiaankin nousi esiin myös aineistossani, sillä niin moni vastaajista kertoi esimerkiksi ymmärtäneensä Rautaveden alueen arvon ja erityisyyden vasta aikuisena. Suhde Rautaveden kulttuurimaisema-alueeseen näytti monilla myös syventyneen, jonka myötä kiintymys aluetta kohtaan oli kasvanut. Moni vastaaja kuvailikin pitäneensä aluetta itsestäänselvyytenä lapsuudessa, mutta sen erityinen luonne oli selkeytynyt vasta iän myötä.

Iän karttumisen ohessa merkittävä käännekohta suhtautumisessa Rautaveden alueeseen oli monilla muutto pois alueelta. Oman kotiseudun merkitys alkoi korostua siinä vaiheessa, kun asui muualla, ja entisen kotipaikan piirteet alkoivat näyttäytyä erityisen positiivisina. Riitta Laitinen huomauttaakin, että paikkaan kuulumisen tunteen tiedostaa erityisesti silloin, kun se on jollain tavalla tullut haastetuksi, ja tällainen tilanne voi olla juuri poismuutto kyseisestä paikasta⁴⁸. Tällainen paikan arvostuksen kasvu ja paikkaan kuulumisen tunne saattavat saada ihmisen jopa muuttamaan takaisin.

”Kun olin lapsi, lomailin vanhempieni mökillä lähellä Ellivuorta. Lähtiessäni opiskelemaan ajattelin, että en koskaan haluaisi palata pieneen Vammalan kaupunkiin. Mutta kun tuli itselle lapsia, halusin heillekin tarjota ihania elämyksiä veden äärellä ja haaveeksi tulikin saada omakotitalo järven rannalta. Kun se löytyi vielä ihanan kyläkoulun läheltä niin tein päätöksen ja perheeni asuu nyt sit Rautaveden rannalla. Vuosien ajan itselleni on ollut tärkeää päästä lenkille heti omalta pihalta hyville

⁴⁶ Nainen 20–29v.

⁴⁷ Tuan 2006, 15–16.

⁴⁸ Laitinen 2002, 195.

*lenkkipoluille ja se on toteutunut. Nykyään entistä enemmän arvostaa kauniita maisemia.”*⁴⁹

Pauline von Bonsdorff puhuu henkilökohtaisesta maisemasuhteesta, jossa on kyse siitä, että maisema merkitsee jotakin henkilölle, joka elää tai on elänyt siinä. Kun ihminen kasvaa maisemaan sekä kiinnittyy siihen, tästä maisemasta tulee osa häntä itseään ja hänen tarinaansa. Von Bonsdorff esittää kiinnostavan huomion siitä, että erilaiset ympäristötyypit voivat tukea ihmisen itseymmärrystä ja ihmiskuvausta. Toisin sanoen kasvaessaan tietynlaisessa maisemassa ihminen sopeutuu siihen henkisesti ja hän saattaa kehittää samantyyppisiin maisemiin tietynlaisen riippuvuussuhteen.⁵⁰ Tämä ilmiö näkyy Rautaveden kulttuurimaiseman kokijoiden kohdalla esimerkiksi siten, että alueelta poismuuttaneet henkilöt haluavat palata omalle kotiseudulleen, ja ainakin yhtenä syynä on havaittavissa kaipuu nimenomaan Rautaveden alueen maisemien vuoksi. Syitä palata on varmasti muitakin, mutta maisemien ja ympäristön merkitys nousi kyselyvastauksissa esiin. Kaipuu tietynlaiseen maisemaan voi aiheuttaa vahvojakin tunteuksia ihmisessä.

*”Heinoo ja Heinoon uimaranta. Elin siellä lapsuuteni, ja kuljin rantaa pitkin kouluun, joka myöskin sijaitti lähellä rantaa. Heinoo ja Karkku ovat lapsuuteni maisemat, joita muistelen ja kaipaan edelleen, kun asun muualla. Vesistön läheisyys on jäänyt mieleen siinä määrin, että en voi hyvin asuessani muualla kuin vesistönäkymän äärellä.”*⁵¹

Kuten aineistoni pohjalta on havaittavissa, tietyt paikat voivat vaikuttaa hyvin suuresti ihmisen identiteettiin. Saman havainnon ovat tehneet myös Niina Koskihaara ja Jere Kyyrö, jotka kertovat, että paikat voidaan mieltää jopa kulttuuristen identifikaatioiden peruspilareiksi. Lisäksi he jatkavat, että paikkaan identifioitumisessa tulee ottaa huomioon myös maiseman vaikutus. Identiteettiin vaikuttavat sosiaaliset ja kulttuuriset vuorovaikutukset, mutta kun puhutaan paikoista ja niihin liittyvästä identiteetistä, oma merkityksensä on myös rakennetulla ja luonnonvaraisella maisemalla.⁵² Maiseman vaikutus identiteettiin olikin nähtävissä omassa aineistossani, mistä on esimerkkinä seuraava sitaatti. Siitä on myös havaittavissa se, että Rautaveden kulttuurimaisemassa erityinen rooli on nimenomaan järvimaisemalla. Vesistö on

⁴⁹ Nainen 40–49v.

⁵⁰ von Bonsdorff 2005, 44–47.

⁵¹ Nainen 30–39v.

⁵² Koskihaara & Kyyrö 2015, 243–245.

merkittävä osa alueen identiteettiä, ja sillä on selvästi ollut yksittäisenä tekijänä myös suurin vaikutus alueen käyttäjien alueelliseen identiteettiin.

*”Kasvoin Rautaveden rannalla, Sylväänlahden kupeessa. Elämäni perusjärvi, joka oli mukana jokaisena vuodenaikana, kaikkina vuorokaudenaikoina. Leikkipaikkani, urheilupaikkani, elämäni peruspaikka. Aamulla herätessä ja illalla nukkumaan mennessä näin kotini ikkunasta Rautaveden. Minulla ei ole kotijärvestäni yhtä muistoa vaan tuo järvi itsessään on mieleenpainuvuin muisto.”*⁵³

2.2 Kenen kulttuurimaisema?

Edellisessä alaluvussa käsittelin paikan ja identiteetin suhdetta ensisijaisesti yksilön näkökulmasta. Tässä alaluvussa tarkastelen aihetta enemmän kollektiivisesta näkökulmasta. Jatkan myös aiempaa pohdintaa siitä, millä tavoin tästä kulttuurimaisema-alueesta koetaan osallisuutta, muodostuuko alueen ihmisistä jonkinlainen yhteisö ja toisaalta kokevatko jotkut henkilöt jostain syystä ulkopuolisuutta ja ulossulkemista paikasta.

Tämä pro gradu -tutkielmani sisältyy kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineeseen, joten kiinnostukseni kohteena on tarkastella Rautaveden kulttuurimaisemaa ennen kaikkea kulttuuriperintönä. Hanneleena Hieta, Tuomas Hovi ja Helena Ruotsala toteavat, että kulttuuriperintöä ei ole olemassa mitenkään automaattisesti, vaan se valitaan, luodaan, tehdään ja konstruoidaan. Tässä merkittävässä roolissa on yhteisö, joka arvostaa tämän kulttuuriperintökohteen piirteitä sekä ylläpitää ja välittää niitä seuraaville sukupolville.⁵⁴ Luvussa kolme käy ilmi, että Rautaveden kulttuurimaisemaan liittyy paljon arvoja ja arvostusta, mikä tuo yleensä mukanaan myös halun säilyttää ja suojella kohdetta. Tässä luvussa tarkastelen puolestaan näitä ihmisiä, alueen asukkaita ja muita käyttäjiä, jotka näitä arvoja antavat ja siten osaltaan tuottavat kulttuurimaisemaa kulttuuriperinnöksi.

Kohteen valitsemista ja tuottamista kulttuuriperinnöksi kutsutaan kulttuuriperintöprosessiksi. Kulttuuriperintöprosesseissa voivat olla mukana niin

⁵³ Mies 50–59v.

⁵⁴ Hieta et al. 2015, 315.

yksilöt, yhteisöt kuin erilaiset instituutiotkin. Kulttuuriperinnön voi ajatella muodostuvan kahdella tavalla. Ensinnäkin se voi olla julkisesti tai yhteisöllisesti tunnustettua, virallisesti suojeltua ja sillä voi olla merkitystä kansallisesti tai jopa kansainvälisesti. Monet luontokohteet ja maisemat ovatkin julkisesti tunnustettua kulttuuriperintöä. Toisaalta kulttuuriperintöä voi olla jokin arkisempi ja yksityisempi menneisyyden jälki, jolloin sillä on merkitystä erityisesti yksittäisten ihmisten, yhteisöjen tai tietyn paikkakunnan identiteetille.⁵⁵

Rautaveden kulttuurimaisema on muodostunut kulttuuriperinnöksi oikeastaan näiden molempien prosessien kautta. Ensinnäkin, kuten aiemmin on käynyt ilmi, se on nimetty virallisesti valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi sekä kansallismaisemaksi. Sillä on siis merkitystä kansallisesti, ja kansallismaisemastatuksensa perusteella Rautaveden kulttuurimaiseman alueella voidaan olettaa olevan merkitystä jossain määrin myös yleisesti suomalaisten kansalliselle identiteetille. Yhdenlainen kulttuuriperintöprosessi on alkanut, kun ympäristöministeriön työryhmä on ensinnäkin rajannut tietyn maantieteellisen alueen ja nimennyt sen Rautaveden kulttuurimaisemaksi. Tämän jälkeen sitä on arvioitu ja se on tuotettu kulttuuriperinnöksi nimeämällä alue valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Seuraavaksi on kiinnostavaa pohtia, millä tavalla paikalliset ihmiset osallistuvat tähän kulttuuriperintöprosessiin vai osallistuvatko he siihen ylipäätään. Tässä pohdinnassa identiteetin käsitteellä on suuri merkitys. Perustan tämän käsittelyni Anna Sivulan identiteettityön käsitteeseen. Hän on ensinnäkin nimennyt identiteettityökaluiksi jaetun historian, menneisyyden jäljen tai symbolin sekä osallisuuskokemuksen. Jaetussa historiassa on kyse sellaisesta menneisyyden tulkinnasta, jonka yhteisön jäsenet jakavat, ja joka sijoittaa heidät menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolle. Osallisuuskokemuksella tarkoitetaan puolestaan sitä, että yhteisön jäsenet kokevat olevansa osallisia niin jaetusta historiasta kuin menneisyyden jättämistä jäljistään. Sivula huomauttaa, että osallisuutta voi kokea helposti juuri historiallisesta maisemasta, sillä osallisuuskokemus ei riipu siitä, kuka alueen varsinaisesti omistaa. Menneisyyden jäljet taas ovat jaetun historian todisteita, joista koetaan osallisuutta.⁵⁶

⁵⁵ Tuomi-Nikula et al. 2013, 13–16.

⁵⁶ Sivula 2015, 64–65.

Oikeastaan näitä kaikkia identiteettityön työkaluja nousi esiin aineistoni analyysissä. Jaettu historia näkyi siten, että kyselyvastaajat nostivat vastauksissaan esiin jossain määrin samanlaisia asioita alueen historiasta, eli useampi vastaajista jakoi yhteisen tulkinnan alueen menneisyydestä ja pitivät sitä erityisenä ja merkittävänä.

”Asutus on laajentunut sisämaahan juuri tätä vesistöreittiä pitkin. Vesireittiä ovat kulkeneet hansakauppiat ja monet muutkin, kuten esim. ristiretkeläiset. He ovat tuoneet uusia vaikutteita kuten kristinuskon. Nämä vaikutteet näkyvät vielä esimerkiksi erikoisissa paikannimissä, muinaislinnoissa ja keskiaikaisissa kirkkoissa sekä myös jonkin verran paikallisissa ihmisissä.”⁵⁷

Osa vastaajista tosiaan eritteli muun muassa alueen asutushistoriaa sekä vesistön roolia merkittävänä historiallisena kulkureittinä. Edellisessä sitaatissa on mielestäni hyvin nähtävissä myös menneisyyden ja nykyisyyden välinen jatkuvuus: se, miten historiallisia tapahtumia peilataan nykypäivään ja nähdään yhteyksiä menneen ja nykyisyyden välillä. Monessa vastauksessa oli havaittavissa, että vastaaja koki kuuluvansa myös itse historian jatkumoon, mikä mahdollisesti osaltaan oikeuttaa paikkaan kuulumisen ja osallisuuden tunnetta. Osallisuuden kokemista Rautaveden kulttuurimaisemasta käsittelemme lähemmin luvussa 2.1, eli erityisesti sellaiset henkilöt, joilla on pitkät juuret alueella, kokevat lähtökohtaisesti syvempää osallisuutta alueesta. Kolmantena identiteettityön välineenä olivat menneen jäljet ja symbolit, joita oli ehkä haastavampi havaita aineistostani. Toisaalta maisema itsessään sekä maisemaan kuuluvat luonnon piirteet sekä ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneet maiseman piirteet ovat tavallaan menneisyyden jälkiä. Samoin alueella sijaitsevat monumentit, kuten keskiaikaiset kirkot ovat menneisyyden jälkiä. Tässä tapauksessa kyselyvastaajat näkivät Rautaveden kulttuurimaisemassa paljonkin menneen jälkiä, jotka kuvaavat ihmisten välistä jaettua historiaa sekä tuottavat osallisuuskokemuksia.

Sivula jakaa identiteettityön vielä kolmeen muotoon: monumentalisoivaan identiteettityöhön, omaksuvaan identiteettityöhön ja historioivaan identiteettityöhön. Monumentalisoivassa identiteettityössä yhdistyy jaettu historia sekä menneen jälki. Omaksuvassa identiteettityössä käytetään puolestaan osallisuuden kokemusta ja menneen jälkeä. Historioivassa identiteettityössä yhdistyvät jaettu historia ja

⁵⁷ Mies 60–69v.

osallisuuden kokemus.⁵⁸ Rautaveden kulttuurimaisemassa toteutuvat varmasti jossain määrin ja joidenkin ihmisten osalta nämä kaikki identiteettityön muodot. Väittäisin aineistoni perusteella, että suurin osa osallistuu kuitenkin vain johonkin näistä identiteettityön muodoista. Vastaaajien joukossa oli myös sellaisia ihmisiä, joiden vastausten perusteella ei voi päätellä tekevätkö he minkäänlaista identiteettityötä alueella.

Sivulan mukaan kulttuuriperintöyhteisön toiminta vaatii kaikkien näiden identiteettityön muotojen toteutumista. Hän huomauttaa, että pelkästään esimerkiksi kiinnostus kohteen historiasta tai satunnaiset osallisuuskokemukset eivät aiheuta sitä, että tietty ihmisryhmä muodostaisi kulttuuriperintöyhteisön.⁵⁹ Tämän määritelmän perusteella en voi määritellä Rautaveden kulttuurimaiseman alueella toimivia tai edes asuvia ihmisiä automaattisesti kulttuuriperintöyhteiseksi. Jonkinasteista identiteettityötä alueella silti tapahtuu. Aineistoni analyysin kautta olen voinut havaita, että identiteettityöhön osallistuvat vahvimmin sellaiset henkilöt, joilla on pitkät historia ja juuret alueella.

Paikkaan identifioitumisen ja siihen kuulumisen kohdalla onkin merkittävää huomioida niin sanotut paikalliset ja ulkopuoliset, sillä heidän kokemuksensa saattavat erota toisistaan merkittävästi. Anne-Mari Forss esittää, että paikassa asumisella on merkittävä rooli paikan kokemisen kannalta. Hänen mukaansa paikassa on asuttava, että pääsee osaksi esimerkiksi paikan kollektiivista muistia ja näin osaksi paikan historiaa.⁶⁰ Myös Anna Sivula on nostanut esiin inklusiivisuuden ja eksklusiivisuuden käsitteet jaettuun historiaan liittyen. Inklusiivisuudessa on kyse siitä, että yhteisöön kiinnittyvät entistä enemmän ne ihmiset, jotka kokevat osallisuutta historiasta ja yhteisestä menneisyydestä. Eksklusiivisuudessa on puolestaan kyse ulkopuolisuudesta ja siitä, että tämä ulkopuolisuus korostuu heidän kohdallaan, jotka eivät ole osallisia jaetusta historiasta.

61

Pari kyselyyni vastannutta muualta paikkakunnalle muuttanutta henkilöä nostivat esiin huolensa siitä, että he eivät ole päässeet haluamallaan tavalla sisälle paikalliseen yhteisöön ja näin osaksi ja osalliseksi alueen asioista. Toinen vastaaja kertoo, että

⁵⁸ Sivula 2015, 65–67.

⁵⁹ Sivula 2015, 67.

⁶⁰ Forss 2007, 92.

⁶¹ Sivula 2015, 64.

sopeutuminen on vienyt hyvinkin pitkän ajan, jolloin ulkopuolisuuden tunne on varmasti ollut läsnä.

Ympäristöä voidaankin tarkastella osallisuuden ja sivullisuuden käsitteiden kautta. Osalliselle ympäristö ja paikka on osa itseä, mutta sivullinen tarkastelee ympäristöä ulkopuolisen silmin, jolloin hän on enemmän etäällä ympäristöstä. Sivullisella ei siis ole henkilökohtaista suhdetta ympäristöön, vaan hän tarkastelee siinä vain silmin havaittavia piirteitä. Vaikka paikkaan kuulumisen onkin subjektiivinen kokemus, alueellisen identiteetin rakentumiseen vaikuttavat myös yhteiset jaetut kokemukset paikasta. Tällainen kollektiivinen kokemus tietystä paikasta voi muodostua esimerkiksi juuri alueen asukkaiden yhteisestä historiasta.⁶² Muualta muuttaneiden tai muuten alueella vierailevien onkin varmasti vaikeaa tai jopa mahdotonta päästä osalliseksi alueen jaetusta historiasta, sillä se tosiaanakin usein vaatii pidempiaikaista olemista ja elämistä alueella. Hieta ym. kuitenkin nostavat esiin, että uudet asukkaat voivat kokea alueen omakseen muilla tavoin. He puhuvat alueellisen kulttuurin symboleista, jotka voivat vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Jotta alueen uusista asukkaista tai vaikka ihan kesäasukkaistakin voisi tulla näiden symbolien käyttäjiä, niiden on oltava sellaisia, että mahdollisimman moni voi kokea ne omakseen.⁶³

Kulttuurimaiseman voi siis kokea omakseen ilman, että siihen liittyy osallisuutta jaetusta historiasta, koska maisemassa on paljon muutakin omaksuttavaa ja samaistuttavaa. Rautaveden kulttuurimaisemaan liittyy esimerkiksi paljon sellaista symboliikkaa, josta moni voi kokea osallisuutta ihan kansallisellakin tasolla, ei vain paikallisesti. Ja kuten aiemmin olen nostanut esiin, maisemasta voi kuka tahansa tuntea osallisuutta, sillä maisemat kuuluvat lähtökohtaisesti kaikille. Toiset vain käyttävät niitä toisia enemmän esimerkiksi identiteettiään rakentaessa.

2.3 Muisti ja muistot Rautaveden kulttuurimaisemassa

Aineistoni perusteella havaitsin, että Rautaveden kulttuurimaiseman asukkaat ja muut käyttäjät tuottavat paikalle merkityksiä ja vahvistavat omaa paikkaidentiteettiään muistojensa ja muistelun kautta. Kyselylomakkeellani keräsin erikseen vastaajien

⁶² Haarni et al. 1997, 17–18.

⁶³ Hieta et al. 2015, 316.

mieleenpainuvimpia muistoja, jotka liittyvät Rautaveden kulttuurimaisemaan. Moni vastaajista kuvaili tärkeää muistoaan varsin laajasti ja yksityiskohtaisesti. Tämä osoittaa sen, että Rautaveden kulttuurimaisema on todella jättänyt jäljen ihmisten muistiin, ja se on ollut ikään kuin näyttämönä monille elämän tärkeille hetkille. Joissakin muistoissa itse maisema vaikuttaa kuitenkin olevan enemmän pääroolissa, ei vain näyttämönä muille tapahtumille. Muistoissa korostuvat ennen kaikkea luonto sekä tietyt kohteet Rautaveden kulttuurimaiseman sisällä.

Kun yhteisö muistelee ja tulkitsee yhteistä menneisyyttä, kohdetta voidaan kutsua muistin paikaksi. Muistin paikka vahvistaa yhteisön yhteenkuuluvuutta sekä yhteistä historiatietoisuutta. Muistin paikat ylläpitävät muistelemisen käytäntöä ja vahvistavat ymmärrystä menneen, nykyisen ja tulevan välillä.⁶⁴ Rautaveden kulttuurimaisemassa muistot liittyvät pääasiassa henkilökohtaisiin tai esimerkiksi perheen keskeisiin muistoihin. Pienemmässä roolissa olivat kollektiiviset muistot, mutta niitäkin oli havaittavissa. Yksi kollektiivisen muistelun kohteista oli esimerkiksi Pyhän Olavin kirkon palo vuonna 1997, joka toistui useammassa vastauksessa.

Rautaveden kulttuurimaisemasta ei kokonaisuutena voi kuitenkaan puhua muistin paikkana, sillä muistin paikan käsitteessä oleellista on se, että paikkaa ei ole sellaisenaan enää olemassa, vaan se jatkaa olemassaoloaan kertomuksissa ja muistoissa⁶⁵. Rautaveden kulttuurimaisema on hyvin säilynyttä maalaismaisemaa, jossa on tapahtunut suhteellisen vähän muutoksia ajan saatossa. Se ei ole siis jotain kadotettua tai menetettyä, joka eläisi ainoastaan muistoissa. Voidaan kuitenkin puhua esimerkiksi muistin miljööstä, jolloin kyse on olemassa olevista paikoista, joihin voidaan yhdistää historiallisia tapahtumia⁶⁶. Rautaveden kulttuurimaiseman voidaan katsoa toimivan ennemmin tällaisena muistin miljööinä. Sen sisällä voi kuitenkin mahdollisesti olla muistin paikkoja. Voidaan pohtia, onko esimerkiksi Pyhän Olavin kirkko muistin paikka, sillä se katosi aikoinaan palon myötä, ja siihen liittyy kollektiivista muistelua, mutta toisaalta kirkko rakennettiin uudelleen, ja on näin ollen tälläkin hetkellä olemassa.

Vaikka suurin osa kyselyvastaajien muistoista olikin yksityisiä tai muutaman ihmisen keskeisiä muistoja, muistoissa oli keskenään jotain hyvin samanlaista. Huomattava osa

⁶⁴ Sivula 2013, 164.

⁶⁵ Korjonen-Kuusipuro 2014, 193.

⁶⁶ Korjonen-Kuusipuro 2014, 193.

muistoista liittyi esimerkiksi lapsuuteen. Lapsuuden merkitystä paikkaan kiinnittymisessä ja identiteetin muodostumisessa olen käsitellyt jo aiemmin, mutta sitä ei voi olla sivuuttamatta myöskään muistista ja muistoista puhuttaessa. Useimmiten nämä muistot ovat melko arkisia ja liittyvät ajanviettoon kulttuurimaiseman alueella. Hyvin monella vastaajalla mieleenpainuvien muistojen liittyminen lapsuuteen, ja muistoihin liittyi usein luonnossa liikkumista esimerkiksi retkeilyn tai uimisen muodossa. Hyvin arkipäiväiseltäkin vaikuttavat hetket ovat voineet olla niitä kaikista mieleenpainuvimpia, ja ne ovat jääneet elämään ihmisten muistiin ja näin vaikuttanevat vuosien varrella kokijan identiteettiin. Rautaveden kulttuurimaiseman identiteetti perustuu hyvin vahvasti sen luontoon sekä kauniiseen ja vaikuttavaan maisemaan, ja tämä paikan identiteetti näkyy myös vastaajien muistoissa.

*”Jo pienestä pitäen perheen kanssa tuli käytyä Pirunvuorella kävelemässä. Näköalatasanteella oli pysähdys eväiden kanssa, koska silloin sai ihailta maisemia. Perinne on säilynyt omaan aikuisikään saakka, nykyään pyrin käymään useamman kerran vuodessa siellä.”*⁶⁷

Kaikilla vastaajilla mieleenpainuvien muistojen ei suinkaan ollut arkipäiväinen, vaan se saattoi liittyä johonkin elämän merkittävimpään hetkeen. Muutama vastaajista on esimerkiksi mennyt naimisiin alueen kirkoissa. Eräs Pyhän Marian kirkossa naimisiin mennyt vastaaja kuvaili paikan olleen hänelle tärkeä ja merkityksellinen jo lapsuudesta asti, jolloin tämä paikka ja miljöö haluttiin saada myös osaksi elämän tärkeää päivää. Tämä on mielestäni hyvä esimerkki siitä, miten tärkeiden paikkojen merkitystä omalle identiteetille halutaan vahvistaa tuottamalla se entistä tiiviimmäksi osaksi omaa elämää ja muistoja.

Paikkaan liittyviä muistoja tarkastellessa voi mielestäni havaita, miten ja milloin ihminen identifioituu kyseiseen paikkaan. Kysyin vastaajilta mieleenpainuvimpia muistoja Rautaveden kulttuurimaisemassa, ja usein tällaiset muistot liittyvät jotenkin merkityksellisiksi koettuihin hetkiin, olivat ne sitten arkipäiväisiä tai erityisiä hetkiä. Voinkin ehkä päätellä, että nämä hetket ovat saattaneet vaikuttaa merkittävästi paikan kokijan paikkaidentiteettiin sekä suhteeseen tähän paikkaan. *”Muutto 10-vuotiaana Heinooseen. Tunsin tulleeni kotiin, kun traktorinlavalla muuttokuorman keskellä näin*

⁶⁷ Nainen 20–29v.

keltaiset rypsipellot.”⁶⁸ Edellinen muisto on hyvä esimerkki siitä, miten ihmisten muistoissa voi olla hyvinkin vahvana se tietty hetki, kun kokee tietyn paikan ja maiseman vaikuttaneen omaan itseensä ja identiteettiinsä.

Kun puhutaan paikoista ja niihin liittyvästä muistista, tulee huomata, että muistotkin muuttuvat ajan myötä. Paikat eivät säily vain staattisina muistoina ihmisten mielissä, vaan ne elävät kokijan elämänhistorian mukana ja niiden sisältö voi muuttua esimerkiksi mielialojen muuttuessa. Toisaalta muistot paikoista voivat myös vaikuttaa käsityksiin nykyisistä paikoista.⁶⁹ Kun siis tarkastelen Rautaveden kulttuurimaisemaan liitettyjä muistoja, ei ole kyse niinkään siitä, millaisia tilanteet ovat oikeasti olleet niiden tapahtumahetkellä, vaan siitä, millaisina ne muistetaan ja halutaan muistaa. Rautaveden kulttuurimaisemassa koettuja hetkiä muistellaan kyselyvastauksissa erityisen positiiviseen sävyyn. Tosin Rautaveden alue nähdään myös tällä hetkellä hyvin positiivisessa valossa. Kysymyksessäni Rautaveden kulttuurimaisemaan liittyvistä negatiivisista piirteistä oli muita kysymyksiä alhaisin vastausprosentti, ja reilu kolmannes heistä, jotka olivat kysymykseen vastanneet, olivat sitä mieltä, että Rautaveden ympäristöön ei liity minkäänlaisia negatiivisia piirteitä. Myönteinen ja lämmin suhtautuminen alueeseen on siis säilynyt sen käyttäjien mielissä vuosia ja vuosikymmeniä. Toisaalta on myös mahdollista, että positiiviset muistot lisäävät myönteisiä ajatuksia aluetta kohtaan myös nykyisyydessä tai tämän hetken positiivinen kuva alueesta kulta menneet hetket alueella.

Aiheesta on kirjoittanut myös Petri Raivo, joka on sitä mieltä, että muistin maisemassa ei tosiaankaan ole tärkeää varsinaisesti se, mitä tarkalleen ottaen on tapahtunut, vaan se, mitä voidaan ja halutaan muistaa. Menneisyyden paikkoja ja niihin liittyviä merkityksiä tuotetaan, vahvistetaan ja esitetään jatkuvasti. Paikat ja niihin liittyvät maisemat ovatkin olemassa sijainteina juuri tässä hetkessä ja niihin liittyvä menneisyys tulkitaan nykyisyydestä käsin.⁷⁰

Olen aiemmin erottanut yksityiset ja kollektiiviset muistot Rautaveden kulttuurimaisemaan liittyen, mutta Raivo nostaa esiin, että menneisyyden muistaminen on pohjimmiltaan sosiaalista ja yksilöiden muistot liittyvät ja mukautuvat loppujen

⁶⁸ Nainen 50–59v.

⁶⁹ Haarni et al. 1997, 17.

⁷⁰ Raivo 2004, 145.

lopuksi osaksi jonkin yhteisön tai muun ihmisryhmän muistia ja näin ollen myös identiteettiä. Raivon mukaan kollektiivisessa muistissa ja ryhmäidentiteetissä onkin kyse siitä, että yksilöiden muistot sopivat tämän ryhmän yhteiseen menneisyyden tarinaan.⁷¹ Tällaisen ilmiön havaitsin myös omaa aineistoani tulkitessa, sillä vaikka muistot ja kokemuksen liittyivät omaan henkilökohtaiseen elämään, mielestäni ne yhdessä ja yhdistettynä muodostivat tietynlaisen kokonaisuuden. Muistojen kautta kyselyvastaajat tulkitsivat Rautaveden kulttuurimaiseman aluetta hyvin samalla tavoin ja muodostivat keskenään hyvin samanlaista kuvaa ja kuvausta Rautaveden ympäristöstä. Ensinnäkin tietyt merkitykselliset paikat Rautaveden kulttuurimaiseman sisällä toistuivat vastauksissa. Näistä useimmin nousivat esiin Pyhän Olavin kirkko ympäristöineen, Pirunvuoren ympäristö ja Pyhän Marian kirkko ympäristöineen sekä kylistä Karkku, Heinoo ja Ellivuori. Toistuvien paikkojen lisäksi myös samanlaiset toiminnot toistuivat eri vastauksissa. Näin ollen yksityisistä kokemuksista voikin rakentua ja yhdistyä kollektiivinen muistojen rykelmä. Kun Rautaveden alueen asukkailla ja muilla käyttäjillä on hyvin samankaltaisia kokemuksia ja muistoja alueelta, ehkä myös heidän paikkaidentiteettinsä on muotoutunut ainakin jossain määrin samalla tavalla. Jonkinlaisesta kollektiivisesta identiteetistä ja muistista voidaan ehkä sittenkin puhua. Kuten Raivo kirjoittaa, identiteetti ja muisti ovat lopulta riippuvaisia toisistaan ja ne ovat sosiaalisesti rakentuneita⁷².

3. Kulttuurimaiseman arvot

3.1 Käyttäjien tuottamat arvot

Tässä kolmannessa luvussa vastaan toiseen alatutkimuskysymykseeni, joka käsittelee kulttuurimaiseman arvottamista. Tarkastelen sitä, millä tavoin tämän kulttuurimaiseman käyttäjät antavat tutkimuksen kohteena olevalle alueelle arvoja. Maisemaan ja paikkaan liitetyt arvot vaikuttavat moneen asiaan: siihen miten näemme, koemme ja määrittelemme maiseman sekä siihen, miten käytämme ja muokkaamme maisemaa⁷³. Maisemaan liitetyt arvot vaikuttavat kaikkiin kokemuksiimme ja toimimiseemme kyseisessä maisemassa.

⁷¹ Raivo 2004, 142–143,

⁷² Raivo 2004, 143.

⁷³ Soini et al. 2008, 10.

Kuten Petri Raivo kirjoittaa, maisemalle annetut arvot ja merkitykset ovat kulttuurisia sopimuksia. Kyse on siitä, mitä maisemassa halutaan nähdä. Maiseman kokijat ja näkijät tuottavat ja uusintavat näitä merkityksenantoprosesseja maisemassa.⁷⁴ Maisemaan liitetyt arvot eivät ole lähtökohtaisesti yksilöllisiä kokemuksia, vaan niihin liittyy sosiaalinen ulottuvuus. Myös Soini ym. huomauttavat, että maiseman arvo on sosiaalisesti luotu konstruktio. Tämä tarkoittaa sitä, että arvot ovat kulttuurisesti määrittyneitä ja tuotettu sosiaalisessa toiminnassa. Kyseessä on siis arvokonstruktionistinen näkemys.⁷⁵ Se on lähtökohtana myös omassa analyysissäni, sillä teemoittelun kautta olen pyrkinyt yksilöiden vastausten perustella muodostamaan käsityksen yhteisesti jaetuista arvoista.

Kyselyvastauksista pystyi melko nopeasti havaitsemaan tietyt teemat, jotka toistuivat. Kun vastausten pohjalta tarkastelin, mitkä asiat tekevät vastaajien mielestä Rautaveden kulttuurimaisema-alueesta erityisen, merkityksellisen ja arvokkaan, pystyin jakamaan lähes kaikki vastaajien mainitsemat asiat viiden teeman alle. Nämä teemat ovat maiseman visuaaliset piirteet, paikan tunnelma, historia, säilyneisyys sekä käyttömahdollisuudet.

Oman teemoitteluni yhteydessä tutustuin Anne-Mari Forssin paikan estetiikkaa käsittelevään teokseen, jossa hän esittelee muodostamia teemoja paikan kokemisen tavoista. Hänen mukaansa paikassa voi kokea aistein havaittavat ominaisuudet, historiallisen ulottuvuuden, ajallisen syvyyden, kollektiivisen muistin, sosiaalisen ulottuvuuden, tunnelman ja paikan hengen.⁷⁶ Oman aineistoni kautta huomasin, että osa näistä edellä luetelluista kokemisen tavoista sopivat yksiin arvottamisen teemojen kanssa. Forssin teemoista historiallisuus ja tunnelma nousivat myös omassa analyysissäni arvottamisen keinoiksi. Aistein havaittavat ominaisuudet muuntuivat analyysissäni visuaalisiksi piirteiksi. Edellä mainitut teemat voidaankin nähdä sekä tapoina kokea paikka, mutta myös tapoina arvottaa paikka. Näiden ominaisuuksien lisäksi omasta aineistostani nousivat paikan arvottamisen tavoiksi kaksi viimeistä teemaani: paikan käyttömahdollisuudet sekä säilyneisyys.

⁷⁴ Raivo 1997, 202.

⁷⁵ Soini et al. 2008, 10.

⁷⁶ Forss 2007, 78.

Käydessäni läpi kyselyvastauksia havaitsin, että vastaajat pitivät Rautaveden kulttuurimaisemaa hyvin itsestään selvästi arvokkaana, ja tätä seikkaa ei juuri kyseenalaistettu. Monissa vastauksissa tämän pystyi havaitsemaan siitä tyylistä, miten alueesta puhuttiin. Joissain vastauksissa aluetta oli kuvailtu ihan suoraan arvokkaaksi. Osasta vastauksista ei suoraan pystynyt tulkitsemaan, miten arvokkaana vastaaja piti aluetta vastausten neutraaliuden vuoksi. Kuitenkin 83 vastaajasta ainoastaan muutama vastaaja selkeästi kyseenalaisti sen, että alue olisi erityisen merkityksellinen. Seuraava lainaus on esimerkki tällaisesta suhtautumisesta.

*”Alueesta erityisen tekee vain ihmisen mieli. Järviä, saaria, niemiä, lahtia, peltoja ja metsiä maailmassa riittää. Kauneutta, kulttuuria ja historiaa on kaikkialla. Jos seudulla on tullut liikuttua, joku saattaa siitä liikuttua. Mutta näin tapahtuu kaikkien ympäristöjen kohdalla. Mitä niistä kohkaamaan.”*⁷⁷

Eräs vastaaja mainitsikin alueen ongelmaksi arvostuksen puutteen. Kyselyvastausten perusteella aluetta näytetään arvostavan hyvinkin paljon, ja edellisen kaltaiset mielipiteet ovat kyselyvastausten joukossa poikkeus. Tämä tosin kertoo luultavasti lähinnä siitä, että kyselyyni ovat vastanneet ne ihmiset, joille alue on tärkeä ja merkityksellinen. Vain jokunen heistä, jotka eivät koe aluetta arvokkaaksi, ovat vastanneet kyselyyn. Tämän vuoksi en voi tehdä päätelmää siitä, kuinka laajaa arvostusta alue nauttii määrällisesti. Sen vuoksi tarkastelun kohteena onkin pääasiassa se, mitä arvoja alueeseen liittävät he, joille alue on arvokas.

On myös muistettava, että tutkimuskohteessani Rautaveden kulttuurimaisema-alueella toimii monenlaisia ihmisiä erilaisine intresseineen. Kaikki eivät mitenkään voi jakaa täysin samoja arvoja alueen ja maiseman suhteen. Eeva Karjalainen puhuu artikkelissaan siitä, että on tärkeää tehdä arvostustutkimuksia, joissa selvitetään eri intressiryhmien liittämiä arvoja erilaisiin maisemiin. Yhteiskunta moniarvoistuu, jolloin asioihin kohdistetaan yhä useammanlaisia arvoja. Karjalainen huomauttaa, että etenkin paikalliset asukkaat ovat yleensä erityisen herkkiä muutoksille, jotka tapahtuvat heidän lähiympäristössään.⁷⁸

⁷⁷ Mies 70–79v.

⁷⁸ Karjalainen 2008, 74.

Myös omassa aineistossani eri intressiryhmät erottuvat: on paikallisia asukkaita, mökkeilijöitä ja matkailijoita. Eri intressiryhmiin kuuluvat myös eri sukupolvien edustajat. Eriävät arvot näkyvät siinä, miten alueen käyttäjät suhtautuvat alueen kehitykseen tai käyttötappoihin. Kovin merkittäviä eroja ja ristiriitoja ei aineistossani kuitenkaan ollut havaittavissa. Tämä johtunee siitä, että suurin osa vastaajista oli paikallisia asukkaita tai entisiä asukkaita, joten heidän intressinsä olivat ehkä jo tämän vuoksi melko yhtenevät.

Kyselylomakkeellani yhtenä kysymyksenä oli kuvailla Rautaveden aluetta kolmella sitä parhaiten kuvaavalla sanalla. Jo tämän kysymyksen vastausten kautta pystyin kartoittamaan niitä ominaisuuksia, joita vastaajat maisemassa eniten arvostavat ja jotka siinä eniten korostuvat. Vastaaja oli kysymyksen kohdalla joutunut kiteyttämään ajatuksensa alueesta vain muutamaan sanaan, jolloin ne kaikista tärkeimmät tai ensimmäisenä mieleen tulleet asiat nousivat esiin. Osa aluetta kuvaavista sanoista käsittelee puhtaasti maisemassa näkyviä ominaisuuksia ja objekteja. Moni sanoista on kuitenkin aluetta arvottavia. Myös objektiivinen maiseman kuvailu kertoo kuvailijan maisemaan liittämistä arvoista, sillä sanat paljastavat, näkeekö hän ensisijaisesti maisemassa esimerkiksi historiallisia kerrostumia vaiko luontoon liittyviä asioita.

Kyselylomakkeeni muissa kysymyksissä tähän kulttuurimaisema-alueeseen liittyvät arvot aukesivat vielä syvemmin, kun vastauksia ei ollut rajoitettu tiettyyn sanamäärään. Huomasin kuitenkin, että nämä laajemmat vastaukset tukivat hyvin sitä käsitystä, jonka olin maisemaan liitettyistä arvoista ja merkityksistä muodostanut jo tämän ensiksi mainitun kysymyksen vastausten kohdalla.

Ensimmäiseksi tulen siis käsittelemään maiseman visuaalisia piirteitä ja sen jälkeen paikan tunnelmaa, sillä nämä ovat kokemuspohjaisia arvoja, jotka eivät vaadi kokijalta periaatteessa minkäänlaisia taustatietoja. Tämän jälkeen tarkastelen historiaa, säilyneisyyttä sekä alueen käyttömahdollisuuksia. Näitä kolmea viimeistä kohtaa yhdistää se, että niitä ei voi lähtökohtaisesti havaita pelkästään alueella ja maisemassa oleskelemalla, vaan ne vaativat jonkinlaisia ennakkokäsityksiä ja -tietoja alueesta.

Toki maiseman esteettisyydestä ja visuaalisuudesta voi myös löytää uusia ulottuvuuksia, kun kokijalla on tiettyjä tietoja alueesta. Pauline von Bonsdorff mainitsee, että muun muassa alueen luonnontieteen sekä historiallisen ja nykyisen

käytön tunteminen auttaa näkemään maiseman optimaalisella tavalla. Lisäksi maiseman näkeminen on usein kulttuurisidonnaista, ja siihen vaikuttavat esimerkiksi myytit, symbolit ja taide.⁷⁹ Nämä seikat tosiaan vaikuttavat juuri visuaalisten piirteiden ja tunnelman aistimiseen, mutta yhtä lailla maisemaa voi katsoa ja aistia myös ilman näitä tietoja. Sen sijaan alueen historian kokeminen vaatii väistämättä tietoja alueen menneisyydestä. Kokemus säilyneisyydestä vaatii myös tietoja paikan aiemmasta tilasta, jotta nykytilaa voidaan verrata siihen. Samoin alueen käyttömahdollisuuksien tunteminen vaatii taustatietoja siitä, millaista toimintaa alueella on mahdollista toteuttaa. Näin ollen kolmen viimeisen arvon liittäminen maisemaan vaatii jo paikan syvempää tuntemusta ja ehkä alueella asumistakin, kun taas kaksi ensimmäistä arvoa ovat sellaiset, jotka myös esimerkiksi matkailijan tai satunnaisen vierailijan on mahdollista liittää alueeseen.

3.2 Maiseman visuaaliset piirteet

Tapio Heikkilä käyttää maiseman visuaalisista ominaisuuksista käsitettä maisemakuva. Siinä yhdistyvät sekä luonnonpiirteet että maiseman kulttuuriset tekijät. Hänen mukaansa maiseman visuaalisten ominaisuuksien tarkastelu kuuluukin usein estetiikan piiriin. Maiseman visuaaliset piirteet ja esteettisyys sekä niiden arvottaminen ovat siis kiinni maiseman tarkastelijasta.⁸⁰

Maisemaa visuaalisena kohteena ei voida arvioida objektiivisesti jonakin tosiasiana tai yhden näkökulman kautta. Omassa tarkastelussani paikan ja maiseman esteettisyys ovat kuitenkin yksi yhteinen kulttuurimaisemaan liittyvä arvo. Aineistossani näkyi selvästi, että kauneus oli Rautaveden kulttuurimaisemaan vahvasti liitetty arvo. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että kaikki pitävät kauniina samoja piirteitä. Tässä luvussa käsitellenkin sitä, mikä tekee vastaajien mielestä alueesta kauniin.

Maisemaan sisältyy aina visuaalinen ulottuvuus eli näkymä. Se ei kuitenkaan ole ainoa tapa kokea maisema. Siihen sisältyy lisäksi esimerkiksi äänimaisema, tuoksumaisema, mielenmaisema sekä erilaiset kokemukset ja muistot.⁸¹ Tässä luvussa keskityn kuitenkin pääasiassa maiseman visuaaliseen kokemiseen ja esteettisyyteen, sillä

⁷⁹ von Bonsdorff 1997, 30.

⁸⁰ Heikkilä 2000, 55.

⁸¹ Raivo 1997, 197–198.

aineistossani maisemaa kuvailtiin hyvin paljon juuri näköaistin kautta, ja sen vuoksi koen tärkeäksi nostaa sen erilliseksi teemakseen. Muut tavat aistia maisema sisältyvät oman tulkintani mukaan ennemmin paikan tunnelmaan.

Kauneus oli ominaisuus, joka liitettiin alueeseen kaikista vahvimmin. Kyselylomakkeen kohdassa, jossa vastaajan tuli kuvailla aluetta kolmella sanalla, sana kaunis oli mainittu peräti 44 vastauksessa, eli yli puolet vastaajista pitää siis Rautaveden kulttuurimaisemaa ensisijaisesti kauniina paikkana.

Kauneus vaikutti hyvin vahvasti liittyvän alueen luontoon. Luonto voidaan osaltaan katsoa osaksi maiseman visuaalisia ominaisuuksia, vaikka luonnon voi aistia monella muullakin tapaa kuin näkemällä. Luonto oli myös mainittu monessa vastauksessa tärkeänä alueen piirteenä ja osana. Luonnon eri osia oli myös eritelty vastauksissa alueen merkittävänä piirteinä, joista yksi selkein oli alueen vesistö.

*”Vesistö ja sen rannat edustavat parhainta suomalaista maisemaa. Siihen kuuluvat pellot, metsät, kalliot ja saaret. Kaiken kruunaa elävä maaseutu, jonka keskellä kohoavat kauniit vanhat kirkot. Vasta muutettuani pois alueelta ymmärsin sen hienouden.”*⁸²

Kuten edellisessä esimerkissä, monissa vastauksissa etenkin vesistö vallitsevana luonnonpiirteenä korostuu. Rautavesihän näkyy jo kulttuurimaisema-alueen nimessä ja on alueella tosiaan hyvin vallitsevassa roolissa. Rautaveden kulttuurimaisema-alueeseen toki kuuluu paljon muunkinlaista maisemaa kuin järvimaisema: peltoa, metsää, rakennuksia ja paljon muita ominaisuuksia. Vesistö kuitenkin näkyy alueen keskellä niin karttakuvassa kuin nähtävästi myös ihmisten mielissä. Toki vesistö tulee helposti mieleen alueesta myös sen takia, että se mainitaan jo paikan nimessäkin. Joku on myös saattanut helposti ymmärtää, että kysyessäni kokemuksista Rautaveden kulttuurimaisemasta, kerään kokemuksia nimenomaan tähän vesistöön liittyen. En kuitenkaan usko tämän olleen ainakaan kovin yleistä, sillä muunkinlaisia näkökulmia alueeseen nousi esiin vesistön ohella.

⁸² Nainen 30–39v.

Rautaveden kulttuurimaisema ei kuitenkaan missään nimessä ole vain luonnonmaisemaa. Kuten aiemmin esitetystä lainauksestakin voi lukea, maiseman näkymässä vahva rooli on esimerkiksi kirkoilla. Myös pelot ovat kulttuurimaisemaa, vaikka ne saatetaan helposti kokea luonnon osaksi. Ne ovat kuitenkin ihmisen jättämiä jälkiä maisemaan.

Raivo huomauttaakin, että maisema ei ole yhtä kuin luonto. Ihmisen toiminta on lähes aina näkyvässä maisemassa. Raivo puhuu maiseman kulttuurisesta luonteesta, jolla tarkoitetaan ensinnäkin juuri ihmisen toiminnan näkymistä maisemassa mutta myös sitä, että maisema muodostuu ihmisen käsitteistä, kokemuksista ja arvostuksista. Tämän määritelmän mukaan maisema olisi aina kulttuurinen.⁸³

Maisemaa voidaan lähestyä myös siitä näkökulmasta, että luonto näkyy aina maisemassa. Erään näkemyksen mukaan fyysinen maisema olisi aina luonnonmaisemaa, sillä luonnonmaisema määrittelee aina vahvimmin maisemaa esimerkiksi kasvillisuuden, vesistön ja kallioiden kautta. Maisema pyritäänkin usein jaottelemaan näin joko luonnonmaisemaksi tai kulttuurimaisemaksi.⁸⁴ Lähes kaikki maisemat pitävät sisällään sekä luonnon ominaisuuksia että ihmisen vaikutuksia. Maisemia, joissa näkyy selkeästi ihmisen toiminta, tulee mielestäni kutsua kulttuurimaisemiksi. Luonnon valtavaa merkitystä näissäkään maisemissa ei kuitenkaan voida sivuuttaa. Etenkin maaseudun kulttuurimaisemissa luonto ja ihmisen vaikutukset ovat usein yhtä vahvoja osia visuaalista maisemaa ja parhaassa tapauksessa ne ovat hyvässä sopusoinnussa toistensa kanssa. Myös Pauline von Bonsdorff nostaa esiin sen, että luonnon ja kulttuurin erottaminen toisistaan on käytännössä mahdotonta ja maisemat ovatkin usein luonto-kulttuuria ja kulttuuri-luontoa⁸⁵.

”Järvi itsessään ja luonto sen ympärillä. Rautaveden saaret. Jylhät kalliot, metsät, Pirunvuori ympäristöineen, mutkittlevat pikkutiet. Se, että meillä on siellä kesäpaikka, jossa olen viettänyt lapsuuteni kesät ja maisema ja sen muodot ovat piirtyneet verkkokalvoilleni ikuisesti. Rakas paikka.”⁸⁶

⁸³ Raivo 1997, 201.

⁸⁴ Raivo 1997, 201.

⁸⁵ von Bonsdorff 1997, 33.

⁸⁶ Nainen 40–49v.

Kuten edellinen lainaus osoittaa, maisema ja sen visuaaliset piirteet voivat painua ihmisen mieleen pysyvästi. Rautaveden maisemat ovat tehneet lähtemättömän vaikutuksen useisiin kyselyyni vastanneisiin henkilöihin, ja pystyn myös itse samaistumaan siihen, että Rautaveden kulttuurimaisema herättää hyvin vahvojakin tunteita kauneudellaan.

3.3 Paikan tunnelma

Visuaalisista piirteistä poiketen paikan tunnelma on enemmänkin tulkinnallinen ulottuvuus kuin havaintoihin perustuva. Tunnelma on hyvin merkittävä osa paikan kokemista, ja sen sanotaankin olevan ensimmäinen ominaisuus, jonka ihminen havaitsee tullessaan kyseiseen tilaan. Tunnelma vallitsee kokijan ja objektin välillä siten, että kokijasta tulee jopa osa tunnelmaa, kun hän saapuu tilaan.⁸⁷

Tunnelman suuri merkitys kulttuurimaisemaan liitettynä arvona näkyikin vahvasti omassa aineistossani, sillä kyselyvastaajat näyttävät arvostavan Rautaveden kulttuurimaisema-alueita paljon sen tunnelman vuoksi. Pyytäessäni vastaajia kuvailemaan aluetta muutamalla sanalla etenkin rauhallisuus ja rauhoittavuus olivat sanoja, jotka toistuivat paljon. Muita alueen tunnelmaa kuvaavia sanoja olivat muun muassa idyllinen, kodikas, harmoninen, hiljainen, viihtyisä, jylhä, rentouttava ja eheyttävä. Mielestäni nämä kaikki sanat luovat hyvin yhtenäistä kuvaa paikan tunnelmasta. Rautaveden kulttuurimaiseman alueella selvästi viihdytään ja se on monille erityisesti rauhoittumisen paikka, jossa voi niin rentoutua kuin voimaantuakin.

*”Itselleni arvokkaimmat seikat ovat varsin arkisia: monipuoliset harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet, rauhallisuus... Koen, että järvellä sekä sitä ympäröivässä luonnossa on usein helpompaa päästä irti ulkopuolisen arvostelun ja paineen tunteesta kuin kaupunkiympäristössä.”*⁸⁸

Rauhoittavuus näyttikin usein liittyvän juuri luontoon ja luonnon rauhaan. Kiinnostavaa on se, että useammassakin vastauksessa on havaittavissa edellisen lainauksen tavoin se, että rauhallisuus ei ole ristiriidassa alueella harrastamisen kanssa. Rautaveden

⁸⁷ Forss 2007, 79, 112.

⁸⁸ Nainen 20–29v.

kulttuurimaisemassa mahtuu siis sekä rauhoittumaan että harrastamaan ilman, että niiden välille syntyisi ristiriitaa.

Anne-Mari Forss puhuu erikseen tunnelmasta ja genius locista eli paikan hengestä, jolloin genius loci on hänen määritelmänsä mukaan pysyvämpi ominaisuus, jota ei voida sinänsä kuvailla vaan ainoastaan sen osatekijöitä. Tunnelma on hänen määritelmänsä mukaan häilyvämpi ja se voi muuttua nopeasti. Genius locin kohdalla Forss puhuu lisäksi sosiaalisen ulottuvuuden merkityksestä tälle paikan hengelle. Siihen vaikuttavat niin kollektiivinen muisti kuin historiallinenkin ulottuvuus.⁸⁹ Itse niputan nämä molemmat tavat kokea paikan tunnelma tai sen henki yhteen tunnelmakäsitteen alle, mutta tiedostan kuitenkin niiden sävyeron pysyvyyden ja kokonaisvaltaisuuden suhteen.

Aineistoni perusteella sanoisin, että paikan tunnelmaa kuvaavat sanat kuvaavatkin enemmän edellistä määritelmää mukailleen paikan henkeä, eli kuvaavat paikan pysyvämpää olotilaa. Edellä listaamani Rautaveden kulttuurimaisemaa kuvaavat adjektiivit kuvaavat mielestäni paikan pysyvämpää tunnelmaa, joka on ihmisten mielissä säilynyt pitkään samana. Kyselyyni oli mahdollista vastata joko paikanpäällä Rautaveden kulttuurimaisemassa tai verkon kautta eli käytännössä missä tahansa. Moni vastaajista olikin vastannut kyselyyn jossakin muualla kuin itse maisema-alueella. Näin ollen he eivät olleet voineet aistia paikan sen hetkistä tunnelmaa, vaan heidän täytyi kuvailla tämän kulttuurimaiseman tunnelmaa ja tietysti myös muita ominaisuuksia omien mielikuviansa ja muistojensa kautta.

Suuri osa vastaajista on kuitenkin vastannut oleskellessaan alueella, joten näiden vastaajien kohdalla ei voi varmaksi tietää, ovatko he kuvailleet sen hetkistä tunnelmaa vai ovatko he maisemassa ollessaankin yhdistäneet sen aiempiin kokemuksiinsa sekä kollektiivisessa muistissa oleviin piirteisiin. Ne vastaajat, jotka asuvat alueella tai ovat ennen asuneet, eivät tuskin voikaan kokea paikan tunnelmaa ilman, että he kiinnittävät siihen aikaisempia kokemuksiaan. Sen sijaan alueella harvemmin vieraileva tai ihan uusi kävijä voi kokea tunnelman vain sillä hetkellä.

⁸⁹ Forss 2007, 125–126.

*”Tunne mikä valtasi kehoni kun ajoin autolla ohitse paikasta ja näin kirkon katon. Palasin välittömästi takaisin. Ajaessani pientä tietä kyynelät vierivät kasvoillani – sydän avautui.”*⁹⁰

Edellisestä lainauksesta on nähtävissä se, miten paikan tunnelma voi vaikuttaa ihmiseen vahvasti, vaikka paikka ei olisi entuudestaan tuttu. Tämä henkilö on aistinnut hyvin voimakkaasti paikan tunnelman, vaikka hän ilmeisesti saapui sinne nyt ensimmäistä kertaa.

Tunnelma ja samoin paikan henki kuvaavat osaltaan paikan erityistä luonnetta ja identiteettiä⁹¹. Kun tarkastelen aineistoni pohjalta Rautaveden kulttuurimaisemaa ja siellä koettua tunnelmaa, voin saada melko hyvin kiinni siitä, millainen tämän alueen identiteetti on. Rautaveden kulttuurimaisema herättää siellä elävissä ja vierailevissa ihmisissä pääasiassa vain lämpimiä ja positiivisia tunteita. Aluetta pidetään kodikkaana ja idyllisenä maalais- ja kulttuurimaisemana, joka on monille rauhoittumisen paikka.

3.4 Historia

Rautaveden kulttuurimaiseman yhteydessä tärkeäksi aluetta kuvaavaksi tekijäksi ja arvoksi nousi paikan historia. Moni kyselyyni vastanneista oli selkeästi tietoinen ja kiinnostunut Rautaveden alueen pitkästä historiasta ja siitä, miten alueella on ennen asuttu ja miten historia näkyy alueella edelleen. Rautaveden kulttuurimaiseman valitsemisessa valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi yhtenä arvottamisperusteena oli käytetty paikan pitkää historiaa, ja aineistoni osoittaakin sen, että historialla on suuri merkitys myös alueen asukkaiden ja muiden käyttäjien keskuudessa eikä siis ainoastaan virallisissa selvityksissä.

Alueen historian kokeminen jakautuu aineistossani selvästi kahteen osaan: lähihistoriaan, jossa keskitytään usein yksittäisiin tapahtumiin tai henkilökohtaisesti merkittäviin asioihin, sekä pitkän aikavälin historiaan, jossa kyse on laajemmista pidemmän ajan sisällä vaikuttaneista rakenteista. Ensinnäkin moni vastaajista käsitteli omaa henkilöhistoriaansa osana Rautaveden kulttuurimaisemaa. Useat vastaajat kokivat

⁹⁰ Nainen 40–49v.

⁹¹ Forss 2007, 111.

alueen merkittäväksi osaltaan sen vuoksi, että heillä on itsellään pitkä historia alueella, sen lisäksi he kokevat yksilöinä kiinnittyvänsä alueen ja sen yhteisön kollektiiviseen historiaan. Etenkin alueen pidempiaikaiset asukkaat ovatkin osa Rautaveden kulttuurimaiseman lähihistoriaa ja lisäksi monella vastaajalla on sukujuuret vahvasti alueella, jolloin he ikään kuin sukunsa jatkeena ovat osa myös pidempiaikaista alueen historiaa. Monelle vastaajalle sukujuuret sekä suvun historia alueella tuovat alueelle huomattavasti lisäarvoa.

Havaitsin myös, että useampikin kyselyvastaajista kokee Rautaveden kulttuurimaisemassa vahvasti osallisuutta alueen historiasta. Tässä kulttuurimaisemassa historia on vahvasti aistittavissa, ja he kokevat tavallaan kuuluvansa historian jatkumoon. Oma henkilöhistoria usein rinnastettiin alueen yleiseen historiaan.

”Oma kesähuvila (...), joka on rakennettu elämäni ensimmäisenä kesänä 1964. Monet puut ympärillä ovat ikäisiäni. Niemennokassa on komeita jääkauden tuomia siirtolohkareita. (...) Mökillä koen kuuluvuutta tähän maisemaan ja sen historiallisiin kerrostumiin ja luonnonkiertoon.”⁹²

Oman henkilökohtaisen ja suvun historian lisäksi moni vastaajista muisteli aluetta kollektiivisesti koskettaneita lähiaikaan sijoittuvia tapahtumia. Rautaveden kulttuurimaiseman lähihistoriasta nousi selvästi esiin yksi tapahtuma ylitse muiden. Kyse oli vuonna 1997 tapahtuneesta Tyrvään Pyhän Olavin kirkon palosta, joka on ollut alueella kaikkien yhteinen tragedia. Vastauksissa muisteltiin tapausta ja sen herättämiä järkytyksen ja surun tunteita. Eräs vastaaja myös muisteli olleensa sammuttamassa paloa ja kertoi sen olleen mieleenpainuvuin asia, mitä Rautaveden alueella on tapahtunut hänen elämänsä aikana. Osaltaan nämä voimakkaat kollektiiviset tunteet siis kertovat alueen ja sen historiallisten kohteiden arvosta ja merkityksestä alueen asukkaille.

Lähihistorian ohella tärkeä historian muoto Rautaveden kulttuurimaisemassa on pitkän aikavälin historia. Useassa kyselyvastauksessa tärkeäksi alueen piirteeksi mainittiin yleisesti historia sen tarkemmin erittelemättä, mitä historialla ja historiallisuudella oikeastaan tarkoitetaan ja mitä historiallisia piirteitä alueella erityisesti arvostetaan. Toki aineistossani on myös paljon sellaisia vastauksia, joissa historiaan liittyviä asioita

⁹² Mies 50–59v.

eriteltiin enemmänkin. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi alueen pitkä asutushistoria sekä muinaisjäännökset. Moni vastaaja nosti esiin Rautaveden vesistön tärkeänä historiallisena kulkureittinä. Lisäksi perinteisen viljelymaiseman arvostus kertoo siitä, että alueen maanviljelyn historiaa arvostetaan. Merkityksellisenä pidettiin lisäksi kokonaisuutena alueen historiallista kerroksellisuutta.

Rautaveden kulttuurimaiseman historian suhteen merkittävimiksi yksittäisiksi kohteiksi nousivat kuitenkin ylivoimaisesti alueen keskiaikaiset kirkot. Hyvin suuressa osassa vastauksista kirkot oli mainittu joko yleisesti tai mainittu erikseen lähinnä joko Pyhän Olavin tai Pyhän Marian kirkko, joista Pyhän Olavin kirkko nousi vielä selvästi useammalle merkityksellisemmäksi kohteeksi. Kirkoilla alueen monumentteina on selvästi vahva itseisarvo, eikä niiden arvoa alueelle näin ollen juuri lähdetty erittelemään vastauksissa. Kirkot ovat itsestään selvästi historiallisesti merkittäviä ja arvokkaita, ja Rautaveden alueella asukkaat ja vierailijatkin ovat niiden merkityksestä hyvin tietoisia. Kirkot ovat hyvin selvä ja näkyvä menneisyyden merkki koko seudun merkittävästä historiasta. Oli myös mielenkiintoista havaita, että kumpaankin kirkkoon liittyy historiallisten merkitysten lisäksi monia henkilökohtaisia merkityksiä. Kirkot ovat toimineet esimerkiksi vihkikirkkoina ja niihin liittyy myös monia muita tärkeitä muistoja. ”*Tyrvään vanha kirkko on voimapaikka, johon liittyy paljon muistoja*”⁹³. Näin esimerkiksi kuvaili eräs kyselyyni vastanneista henkilöistä. Tavallaan kirkoissakin monien kohdalla yhdistyy yleinen historia ja historiallinen monumentti omiin henkilökohtaisiin ja merkittäviin kokemuksiin.

Paikan historian kokemiselle on olemassa erilaisia tapoja. Anne-Mari Forss puhuu erikseen paikan ajallisesta syvyydestä ja sen historiallisesta ulottuvuudesta. Ajallisen syvyyden hän määrittelee siten, että se on luonnollista ja näkyvässä olevaa aikaa, joka näkyy esimerkiksi kulumisena, rapautumisena ja patinoitumisena – elämän jättäminä jälkinä. Ajallisen syvyyden havaitseminen ei siis vaadi tarkkoja tietoja paikan historiasta, ja se on läsnä myös niille, joilla tällaisia tietoja ei ole. Historiallinen aika on puolestaan kirjoitettua ja kerrottua tietoa, johon ei pääse suorassa paikkakokemuksessa käsiksi, vaikka niistä voikin olla muistutuksia paikassa esimerkiksi muistomerkkien muodossa.⁹⁴

⁹³ Mies 60–69v.

⁹⁴ Forss 2007, 84.

Rautaveden kulttuurimaisemassa historian voi kokea näillä molemmilla tavoilla.

Monella kyselyyni vastanneella vaikutti olevan paljonkin tietoa alueen siitä historiasta, jota ei suoraan voi maisemasta nähdä. Tämä on edellyttänyt sitä, että he ovat lukeneet tai kuulleet tietoa alueen historiasta, ja nämä tiedot he voivat yhdistää siihen, mitä he näkevät ja kokevat maisemassa. Historiallinen ulottuvuus korostuikin selvästi kyselyvastauksissa. Paikan historian ja historiallisuuden yhteydessä vastaajat kertoivat juuri näistä Rautaveden kulttuurimaiseman historiaan liittyvistä asioista, joita ei voi havaita vain maisemaa katsomalla tai muuten aistimalla. Maisemaa katsomalla ei voi esimerkiksi suoranaisesti havaita, että vesistö on ollut historiallinen kulkureitti, vaan tämä tieto on muualta hankittua. Rautaveden kulttuurimaiseman ajallisen syvyyden huomioiminen jäikin yllättävän vähäiseksi. Tosin Rautaveden kulttuurimaiseman alue on melko hyvänä pidettyä aluetta, jossa esimerkiksi kuluminen ja rapautuminen ei kauheasti korostu maisemaa katsoessa. Ajallisen syvyyden voikin ehkä aistia parhaiten sen kautta, että maisema on säilynyt hyvin perinteisenä maalaismaisemana, ja itseasiassa jokuisissa vastauksissa aluetta kuvailtiin nimenomaan ”perinteisen maalaismaiseman” käsitteen kautta. Joissakin vastauksissa mainittu perinteisyys ehkä kuvastaakin osaltaan sitä, että maisemassa on havaittavissa historiaa, joka kertoo menneistä tavoista elää ja viljellä maata.

Paikan ja maiseman historiaa tarkastellessa on syytä pitää mielessä, että sitä katsotaan aina nykyisyydestä käsin. Petri Raivo toteaaakin, että maisemat ovat lähtökohtaisesti presentistisiä, eli ne ovat olemassa tässä ja nyt. Niiden menneisyyttä tulkitaan tästä hetkestä käsin. Maiseman merkityksiä sekä niiden historiallista tulkintaa tuotetaan, uusinnetaan ja esitetään jatkuvasti. Raivo toteaaakin osuvasti, että vasta nykyisyys herättää maiseman historian.⁹⁵

On ollut kiinnostavaa havaita, millaista historiaa Rautaveden kulttuurimaisemaan eri tavoin kiinnittyneet ihmiset tuottavat alueelle. Aineistossani hyvin samankaltaiset asiat alueen historiasta toistuivat, joten alueella on vahva yhteisesti tuotettu ja uusinnettu historia. Rautaveden kulttuurimaiseman historia nähdään nykyisyydestä käsin hyvin hienona ja merkityksellisenä tarinana siitä, kuinka alue on esimerkiksi asutettu hyvin varhain, millainen aikakausien kerroksellisuus maisemassa näkyy ja kuinka näiden menneiden aikojen hengen voi edelleen aistia maisemassa. Tämä on historiaa, jota

⁹⁵ Raivo 1997, 204.

alueella halutaan vaalia ja uusintaa. Alueen ihmiset selvästi haluavat kokea myös osallisuutta tästä historiasta ja kuulua tähän Rautaveden kulttuurimaiseman pitkäikäiseen historialliseen jatkumoon.

3.5 Säilyneisyys

Aineistosta nousi visuaalisten arvojen, tunnelman ja historian lisäksi selvästi esiin Rautaveden kulttuurimaiseman säilyttämiseen, suojeluun ja vaalimiseen liittyviä kommentteja. Oli oikeastaan hyvin mielenkiintoista havaita, että alueen säilymiseen ja säilyttämiseen suhtauduttiin jossain määrin eri tavoin. Säilymisen suhteen aihetta kommentoineet vastaukset voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäkin osa vastaajista halusi, että alue säilyisi mahdollisimman koskemattomana ja entisenlaisena. Toiseksi osa ymmärsi maiseman ja ympäristön väistämättä muuttuvan ja suhtautui muutokseen neutraalisti. Kolmas ryhmä nimenomaan kaipasi muutoksia ja uudistuksia, jotta alue säilyttäisi elinvoimaisuutensa.

Vastauksissa vastustettiin paljon erityisesti rakentamista Rautaveden ranta-alueille. Rannoille on rakennettu niin asuintaloja kuin kesämökkejäkin. Joidenkin vastaajien mielestä ranta-alueet kuuluisivat kaikille, eikä niiden kuuluisi olla yksityisomistuksessa. Huolta ovat aiheuttaneet myös esimerkiksi avohakkuut alueella sekä muut ihmisen tekemät toimet, jotka ovat heikentäneet alueen luontoon liittyviä arvoja. Muutamassa vastauksessa korostettiin alueen rauhallisuuden ja idyllisyyden säilymistä. Negatiivisina asioina pidettiin muu muassa aiemmin rauhallisen alueen muuttumista kaupalliseksi turistikohteeksi.

”Purjeveneet ovat vaihtuneet moottoriveneisiin. Kaikenlainen melusaaste järvillä on rasittavaa, mutta pitäähän ihmisten päästä veneilemään. Kerrostaloja on myös rakennettu hyvin lähelle rantoja aika paljon. Kiva asukkaille, mutta ei niinkään järviluonnolle. Maatalouden ja teollisuuden päästöt mietityttävät. Voisiko niille vielä tehdä jotain ja saada Kokemäenjoki puhtaammaksi.”⁹⁶

Kuten edellinen kommentti tiivistää, moni haluaisi alueen säilyvän rauhallisena ja luonnon puhtaana. Ihmisen toiminnan nähdään usein aiheuttavan uhkaa paikan

⁹⁶ Nainen 50–59v.

säilymiselle. Toisaalta Rautaveden alueen käyttäjät myös kaipaavat erilaisia toimia alueen säilyneisyyden vaalimiseksi. Eräs vastaajista koki esimerkiksi huolta paikan ylläpidosta ja siitä löytyykö tähän tahtoa ja rahaa. Toinen puolestaan koki, että alueesta pidetään liian vähän huolta, ja toivoi panostusta etenkin luonnon- ja historiansuojeluun.

Paikkoja ja ympäristöjä halutaan suojella monista syistä. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat biologisesti, esteettisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita, joten niiden säilyttämisen tuleekin olla tärkeä tavoite ihan yhteiskunnallisellakin tasolla. Kulttuurimaisemien säilyttämisessä merkittävä rooli on maisemanhoidolla, jonka kautta pyritään vaalimaan kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä säilyttämään ympäristön viihtyvyys. Maisemanhoidon merkitys korostuu ennen kaikkea silloin, kun alueen perinteinen maankäyttö on loppumassa, sillä arvokkaita kulttuurimaisemia tulee hoitaa jatkuvasti.⁹⁷

Maaseudun kulttuurimaisemat muuttuvat kuitenkin väistämättä. Maaseudun kulttuurimaisemille onkin tyypillistä kerroksellisuus. Kulttuurimaisemissa on tapahtunut muutoksia muun muassa luonnontekijöiden vaikutuksesta, asutusrakenteen seurauksena, viljelytekniikoiden muutoksen vuoksi sekä maatalouspolitiikkaa mukailien.⁹⁸ Mielikuvat jostakin pysyvästä maaseudun kulttuurimaisemasta pysyvät kuitenkin tiukassa. Mielikuvissa maaseudun maisemat ovat ekologisesti ja visuaalisesti monimuotoista maisemaa, jossa on huomioitu kulttuurihistorialliset arvot ja jossa maanviljely elinkeinona on taloudellisesti kannattavaa. Tällaista maisemaa pidetään yleisesti hyvänä maisemana sekä ihanteellisena matkailukohteena. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi tällaiseen maisemaan soveltuvat elinkeinot eivät ole enää pitkään aikaan olleet pääasiallisesti kannattavia.⁹⁹

Maisemanhoito ja -suojaus eivät siis voi perustua menneiden toimintojen ylläpitämiseen, mikäli niille ei ole maisemassa enää edellytyksiä. Anja Olin ja Reija Hietala-Koivu toteavatkin, että maisemanhoidossa on kyse ennemminkin siitä, että maisemalliset, kulttuurihistorialliset ja ekologiset arvot sovitetaan maaseutuyhteiskunnan toimintaan. Tällöin tulisikin pohtia, mitä arvoja kulttuurimaisemassa halutaan säilyttää, miten nämä arvot kytketään osaksi maaseudun

⁹⁷ Maisemanhoito 1993, 80.

⁹⁸ Soini et al. 2008, 9–10.

⁹⁹ Soini 2008, 134.

arkipäivää ja toimintaa sekä millä tavoin ylläpidetään elävää ja kehittyvää maalaismaisemaa, joka pitää sisällään luontoa, kulttuuriperintöä ja maisemallista monimuotoisuutta.¹⁰⁰

Aineistoni pohjalta havaitsin, että Rautaveden kulttuurimaiseman käyttäjät ovat ymmärtäneet maisemanhoidon periaatteet, eivätkä haikaile juurikaan minkään jo menetetyn maalaisidyllin perään. Alueen säilymisen kannalta vastauksissa nostettiin esiin juuri luontoon, kulttuuriperintöön ja maiseman piirteisiin liittyviä huomioita ja huolia.

Toisaalta Rautaveden kulttuurimaiseman alueella voi vielä nähdä monin paikoin perinteiden jatkumon, jolloin niiden koetaan olevan edelleen läsnä ja säilyneen. ”*Perinne elää arjen keskellä*¹⁰¹.” Edellinen sitaatti kuvaa hyvin elämää Rautaveden kulttuurimaisemassa: perinteet ja perinteiset elämäntavat ovat osa alueen asukkaiden arkea. Myös perinteinen rakennuskanta nostettiin esiin vastauksissa. Alueen säilyminen perinteisenä maalaismaisemana saattaa monille olla myös jollain tasolla itsestänselvyys, jolloin sen säilymisestä ei ainakaan vielä osata olla huolissaan. Pääasiassa kyselyyni vastanneet näkivät alueen positiivisessa valossa ja hyvin ihanteellisena luonnon- ja maalaismaisemana. Näiden piirteiden ihailu osoittaa, että niiden säilyminen on arvokas asia, mutta toisaalta niitä pidetään ehkä jopa itsestänselvyyttenä, jolloin niiden mahdollisesta menettämisestä ei osata olla kovin huolissaan. Toki myös Rautaveden kulttuurimaiseman alueella on tapahtunut muutoksia aikojen saatossa. Maaseutumaisemien muutokset ovat kuitenkin usein niin hitaita, että niiden havaitseminen ei ole helppoa¹⁰².

Vaikka maaseudun kulttuurimaisemien muutoksia ei voida kokonaan pysäyttää, eikä tämä ole tarpeenkaan, kulttuurimaisemia voidaan koittaa silti säilyttää turvattuna erilaisilta uhkatekijöiltä. Kuten Tapio Heikkilä toteaa, kulttuurimaiseman luonnonpiirteisiin, kulttuuripiirteisiin ja maisemakuvaan kohdistuu monia uhkatekijöitä. Maisemaa voidaan turmella sekä aktiivisilla toimilla että laiminlyönnillä. Kulttuurimaisemat vaativat siis jatkuvaa hoitoa. Heikkilä vielä jatkaa, että kulttuurimaiseman säilymisen edellytyksenä onkin elinvoimainen maaseutu, jossa

¹⁰⁰ Olin ja Hietala-Koivu 1997, 66.

¹⁰¹ Nainen 50–59v.

¹⁰² Soini et al. 2008, 10.

esimerkiksi maanviljelyn kautta huolehditaan myös kulttuurimaiseman säilymisestä. Maisemanhoidon tulisikin olla elinkeinon harjoittamisen sivutuote. Maaseudun kulttuurimaisema alkaa nopeasti hiipua, rappeutua ja kasvaa umpeen, kun maanviljely ja karjanhoito ei ole enää kannattavaa alueella.¹⁰³ Myös ympäristöministeriön mietinnössä todetaan, että onnistuneen maisemanhoidon edellytyksenä on nimenomaan se, että alue säilyy asuttuna ja elinvoimaisena¹⁰⁴.

Aineistostani on havaittavissa, että Rautaveden kulttuurimaiseman asukkaat omalta osaltaan pitävät huolta maisemastaan. ”*Olen yli 40v. viljellyt kulttuurimaiseman peltoja ja koittanut huolehtia ympäristöstä*¹⁰⁵.” Näin kuvailee eräs Rautaveden alueen asukas. Rautaveden kulttuurimaisema onkin säilynyt elinvoimaisena ja maisemallisesti eheänä ainakin osittain sen vuoksi, että alueella on edelleen elinkeinon harjoittamista. Edellisestä lainauksesta käy hyvin ilmi se, että ainakin osa alueen asukkaista selvästi tiedostaa oman merkityksensä kulttuurimaiseman ja sen suojelun kannalta. Asukkaat ottavat vastuuta oman ympäristönsä huolehtimisesta sen sijaan, että se esimerkiksi ulkoistettaisiin kokonaan viranomaisille ja päättäjille, joilla toki myös on oma roolinsa kulttuurimaisemien hoidossa ja elinvoimaisuuden ylläpitämisessä.

Kuten aiemmin olen maininnut, kulttuurimaisema muuttuu vääjäämättä. Maaseudun kulttuurimaisemat muuttuvatkin nopeammin kuin esimerkiksi luonnontilaiset alueet¹⁰⁶. Kyselyvastaajista osa suhtautui maiseman muutokseen ymmärtäväisesti ja tavallaan myös uteliaasti: ”*Aina on mukava tulla ja seurata, onko muutoksia ja onko luonto säilynyt ennallaan*¹⁰⁷”. Itsensä voi asettaa näin muutoksen ulkopuolelle, etenkin jos on vain vierailijana alueella. Matkailija tai mökkeilijä ei ehkä tunnekaan vastuuta ympäristön hoidosta ja säilymisestä samalla tavalla kuin alueella vakituisesti asuvat ihmiset. Alueella voidaan näin ollen vain vieraila silloin tällöin ja tarkastella silloin, mitä maisemassa on tapahtunut viime käynnin jälkeen.

Muutokset maisemassa voidaan ottaa vastaan myös luonnollisena kehityskulkuna, eikä niihin silloin suhtauduta ajatellen niitä lähtökohtaisesti negatiivisina asioina.

¹⁰³ Heikkilä 2000, 35.

¹⁰⁴ Maisemanhoito 1993, 80.

¹⁰⁵ Mies 70–79v.

¹⁰⁶ Soini 2008, 134.

¹⁰⁷ Nainen +80v.

*”Normaaliin elämään liittyvät asiat pitää hyväksyä. Seutu päivittää itsensä aikaan.”*¹⁰⁸

Tällaisistakin vastauksista on oikeastaan luettavissa se, että alue halutaan säilyttää elinvoimaisena ja ajanmukaisena, jolloin muutokset edistävät näitä asioita.

*”Jokainen sukupolvi tekee omaa historiaansa. Ei aina ymmärrä sitä, että onko viranomaisten ja muiden tahojen tarkoitus museoida tämä alue. Kaavoilla rajoitetaan alueen kehittymistä. Ennen ei ollut kaavoitusta ja ihmiset osasivat tehdä asuntonsa parhaille paikoille ja nyt niitä suojellaan, hyvä näin. Mutta uudisrakentamista jarrutetaan!”*¹⁰⁹

Edellinen vastaus on esimerkki ajatusmaailmasta, jonka mukaan kulttuurimaiseman suojele nähdään periaatteessa ihan hyvänä asiana, mutta suojeleminen koetaan menevän jollain pitkälle. Alueen kaavoitus on muuten ihan hyväksyttävä asia, mutta sen nähdään rajoittavan rakentamista ja muuta kehitystä liikaa. Edellisestä vastauksesta on havaittavissa, miten merkittävänä asiana alueen elinvoimaisuutta pidetään. Rautaveden kulttuurimaiseman ei haluta olevan vain ”museoitu” suojeleminen, vaan ihmisten nykyaikainen elinympäristö.

Pauline von Bonsdorff puhuu kulttuurimaiseman säilymisen ja elävyyden välisestä vastakkainasettelusta tai haasteesta. Hän toteaa, että mikäli maisema halutaan säilyttää ja samalla pitää osana suomalaista elävää symbolimaailmaa, keskeistä on ajallinen jatkuvuus menneen ja tulevan välillä. Lisäksi merkittävää on yhteys ihmisten asuinympäristöihin, arkeen ja kokemusmaailmaan. Maiseman ei siis tulisi olla kuollut museoesine vaan ihmisten elävä elinympäristö.¹¹⁰

Etenkin kulttuurimaisemien kohdalla paikan säilyttäminen ja suojeleminen on tasapainottelua modernin kehityksen kanssa. Kulttuurimaisemien suojeleminen on monia perusteita, jotka liittyvät niin luonnon- kuin historiallisiin arvoihin. Paikan säilyminen voi kuitenkin olla arvo myös itsessään. Yi-Fu Tuan puhuu inhimillisen pysyvyyden tarpeesta. Hänen mukaansa ihmiset tarvitsevat sellaisen paikan, jossa aika pysähtyy ja johon voi aina palata niin, että paikka on pysynyt ennallaan. Paikan eheys ja rikkumattomuus näin ollen lujittavat paikan kokijan tunnetta omasta eheydestään ja rikkumattomuudestaan.

¹⁰⁸ Mies 60–69v.

¹⁰⁹ Mies 70–79v.

¹¹⁰ von Bonsdorff 2005, 48.

Tuan nostaa esiin, että tietyn itselle merkityksellisen paikan säilyminen entisellään on osoitus siitä, että oma minuus sekä omat perusarvot säilyvät koskemattomina, vaikka muu maailma ympärillä muuttuisikin. Hänen mukaansa tämä toteutuu helposti juuri maaseudun maisemissa, jotka ovat usein niitä maisemia, jotka haluamme jähmettää aikaan. Maaseudun maisemat ikään kuin muistuttavat meille keitä olemme ja keitä ajattelemme olevamme, eli ihmisiä, jotka ovat kiinni elämän perusasioissa ja lähellä luontoa ja maata. ¹¹¹

Tuan myös jatkaa, että paikan on lakattava muuttumasta, jotta siitä saisi otteen. Tämä liittyy käsitykseen paikan tajusta, joka tällöin muodostuu. Muuttumattomina pidetäänkin yleensä sellaisia paikkoja, jotka pitävät sisällään suuria luonnonmuodostelmia. Ne ovat ihmisen silmissä ajattomia, sillä muutokset tapahtuvat niin hitaasti. Tuan mainitsee esimerkiksi joet ja vuoret, jotka säilyvät entisenlaisina sukupolvien ajan. ¹¹² Kulttuurimaisemat ovat usein juuri tällaisia kohteita, joissa hyvin hitaasti muuttuvilla luonnonpiirteillä on niin vahva rooli, että koko paikkaa pidetään helposti ajattomana. Ajattomuus nousi esiin myös kyselyvastauksissa Rautaveden kulttuurimaiseman keskeisenä piirteenä. Maisemassa yhdistyvät niin jylhät ja muuttumattomina pidetyt luonnonmuodostelmat sekä perinteinen aikaan pysähtynyt maalaismaisema, jotka yhdessä tuovat ajattomuuden tuntua tähän kulttuurimaisemaan.

Johanna Forsius-Nummela sivuaa hieman samaa aihetta, kun hän puhuu kulttuuriperinnön säilyttämisestä sosiaalisista lähtökohdista. Tällä hän tarkoittaa sitä, että sekä ihmisyksilöt että -yhteisöt tarvitsevat itselleen juuret, jotka ovat tietyssä paikassa tai elinympäristössä. ¹¹³ Juuret on sana, joka nousi myös aineistossani huomattavan useasti esiin. Juurilla tarkoitettiin sitä, että on itse kotoisin alueelta, omat vanhemmat tai isovanhemmat ovat alueelta tai omalla suvulla on saattanut olla vieläkin pidempi historia Rautaveden kulttuurimaiseman alueella. Moni näistä vastaajista piti aluetta erityisen merkityksellisenä näiden omien juuriensa vuoksi. Tämä ei siis ole vähäpätöinen seikka paikan ja maiseman säilyttämisen kannalta tarkasteltuna.

Sen lisäksi, että moni kokee juuriensa olevan Rautaveden kulttuurimaisemassa, monelle alue on myös koti. Kyselyvastauksissa nousi usein esiin sanat koti tai kotiseutu, ja näitä

¹¹¹ Tuan 2006, 19–21.

¹¹² Tuan 2006, 15.

¹¹³ Forsius-Nummela 1997, 38.

asioita kyseinen alue on myös itselleni. Ajatus Rautaveden kulttuurimaisemasta kotina liittyy myös paikan säilymiseen. Yi-Fu Tuan kirjoittaa, että ajatukseen kodista kuuluu erottamattomasti pysyvyys. Kun ihminen esimerkiksi palaa kotiin, hän odottaa sen olevan tunnistettava ja entisenlainen. Tällainen pysyvyys vaikuttaa jopa oman minuuden tuntuun.¹¹⁴ Koska Rautaveden kulttuurimaisema on monelle myös koti, kotipaikka tai kotiseutu, pysyvyydellä on erityinen merkitys. Säilyminen on siis kaiken kaikkiaan yksi kulttuurimaisemaan liittyvä itseisarvo muiden joukossa, ei vain keino säilyttää muita siihen liittyviä arvoja.

3.6 Käyttömahdollisuudet

Viimeisenä Rautaveden kulttuurimaisemaan liitettynä arvona käsittelen alueen käyttömahdollisuuksia. Aineistoni pohjalta nousi selvästi esiin se, että alueen käyttäjät arvostavat kulttuurimaisemansa hyviä ja monipuolisia harrastus-, ulkoilu- ja liikkumismahdollisuuksia. ”*Monipuoliset ja hyvät ulkoilu- ja harrastusmahdollisuudet eri ikäisille*¹¹⁵.” Tämän tyyliset kommentit toistuvat kyselyvastauksissa useasti, kun pyysin kertomaan, mikä vastaajien mielestä tekee alueesta erityisen.

Rautaveden kulttuurimaisemassa arvostetaan huomattavan paljon sen virkistyskäyttömahdollisuuksia. Tämän luvun otsikkona on yleisesti alueen käyttömahdollisuudet, mutta vastauksissa korostui ennen kaikkea virkistyskäytön merkitys, ei niinkään käyttö esimerkiksi elinkeinon harjoittamisen kannalta. Tuija Sievänen Metlasta onkin määritellyt virkistyskäytön käsitteen, joka on hyvä ottaa huomioon tässä vaiheessa. Virkistyskäytön hän määrittelee ensisijaisesti ajankäytön sekä toiminnan kautta. Virkistyskäytölle on ominaista ensinnäkin se, että se tapahtuu vapaa-ajalla. Lisäksi virkistyskäyttöä ovat esimerkiksi sellainen toiminta kuin kävely, retkeily, veneily, hiihto, kalastaminen, marjastaminen ja metsästäminen. Kolme viimeksi mainittua eivät kuitenkaan kuulu virkistyskäytön piiriin, mikäli niitä tehdään elannon hankkimiseksi.¹¹⁶

Rautaveden kulttuurimaiseman käyttäjät harrastavat monenlaista toimintaa alueella. Muun muassa seuraavat toiminnan muodot löytyvät aineistostani: luonnossa

¹¹⁴ Tuan 2006, 18.

¹¹⁵ Nainen 30–39v.

¹¹⁶ Sievänen 2010, 167.

liikkuminen, kävely, juokseminen, kalastaminen, veneily, purjehdus, melonta, uiminen, muu vesiurheilu, retkeily, pyöräily, hiihtäminen, luistelu, eväsretket, kiipeily, leikkiminen ja telttailu. Kulttuurimaiseman maasto ja muut puitteet mahdollistavat siis hyvin monenlaisia virkistyskäyttömahdollisuuksia. Monipuolisuus sanana näkyikin monissa vastauksissa. Alue tarjoaa erilaisille alueen käyttäjille toimintamahdollisuuksia erilaisten kiinnostustenkohteiden mukaan. Vesistön merkitys harrastamisessa ja muussa toiminnassa erottui kuitenkin selkeästi yksittäisenä asiana aineistossa. Tämä osoittaa osaltaan sen, miten merkittävä rooli vesistöllä on alueen identiteetille.

Rautaveden kulttuurimaisemassa, kuten varmasti monissa muissakin maisemissa, luonnolla on suuri merkitys virkistyskäytön kannalta. Kuten Juha Rutanen ja Airi Matila Helsingin yliopiston Ruralia-instituutista kertovat, luonto on niin alueen asukkaille kuin matkailijoillekin tärkeä asia sekä henkisesti, fyysisesti että sosiaalisesti. Luontoon tullaan harrastamaan liikuntaa, hakemaan terveyttä ja hyvinvointia sekä rentouttamaan aisteja. Rutanen ja Matilan mukaan tämä korostuu etenkin kaupunkilaisten kohdalla, sillä tällaiset luontokohteet tarjoavat heille mahdollisuuden vetäytyä sivuun kaupungin hektisestä rytmistä. Luonnossa voikin aktiviteettien lisäksi keskittyä ihan vain maisemien ihailuun. Tällainen luonnon virkistyskäyttö liittyy osaltaan myös ihmisten lisääntyneeseen vapaa-aikaan ja sen arvostuksen lisääntymiseen.¹¹⁷

Kulttuurimaiseman käyttömahdollisuuksien kautta ollaan myös suomalaisten luontosuhteen ja luonnon kokemisen ytimessä. Luonto on aina ollut ja on edelleen Suomessa toimeentulon ja resurssien lähde, mutta yhtä merkittävää on ollut sen rooli virkistymisen ja rauhoittumisen paikkana.¹¹⁸ Sen lisäksi, että kulttuurimaisema toimii monille erilaisen toiminnan ja harrastamisen ympäristönä, sillä on oma roolinsa myös rauhoittumisen paikkana. Olen aiemmin tässä tutkielmassa käsitellyt siitä, että alueen rauhallisuutta ja rauhoittavaa vaikutusta arvostetaan paljon. Tämä liittyy osaltaan alueen virkistyskäyttöön, sillä aineistoni pohjalta moni näyttäisi käyttävän Rautaveden kulttuurimaisemaa paikkana, jonne voi lähteä ihan vain rauhoittumaan ja rentoutumaan.

Kulttuurimaisemien kohdalla on erityisen kiinnostavaa se, että ne toimivat samaan aikaan joidenkin ihmisten arkiympäristöinä, mutta toisille ne ovat matkailukohteita. Tämä erottaa kulttuurimaisema-alueet eräistä muista kohteista, joissa luontoa

¹¹⁷ Rutanen & Matila 2009, 16.

¹¹⁸ Konu et al. 2017, 56.

hyödynnetään virkistyskäytössä. Esimerkiksi kansallispuistot eivät ole kenenkään elinympäristöä, vaan kaikki niiden käyttäjät ovat jossain määrin matkailijoita. Toki nämä alueet eroavat muillakin tavoilla toisistaan, sillä kulttuurimaisemat eroavat huomattavan paljon maisemallisestikin näistä kohteista, jotka ovat käytännössä pelkästään luonnonmaisemaa.

Aineistossani korostuu ennen kaikkea alueen merkitys ihmisten arkiympäristönä. Tämä johtuu varmasti pitkälti siitä, että suurin osa kyselyyni vastanneista asuu alueella tai sen läheisyydessä. Alueen käyttäjät pitivät alueen arvona sen tämänhetkisiä käyttömahdollisuuksia, mutta kysyessäni kyselyssä kulttuurimaisemaan liittyvistä muistoista moni lähti muistelemaan esimerkiksi omaa lapsuutta alueella juuri alueen toiminta- ja harrastusmahdollisuuksien kautta: ”*Kansakouluikäisenä kaverin kanssa ensimmäinen soutu retki Kaijankarille paistamaan makkaraa ja onkimaan* ¹¹⁹.” Useassa kyselyvastauksessa näkyi myös se, että jostakin toiminnasta Rautaveden alueella on tullut vastaajalle ikään kuin perinne, joka on jatkunut lapsuudesta aikuisuuteen saakka. ”*Retket mummini kanssa Pirunvuorelle. Nykyään käymme siellä lasteni kanssa ja kerron retkistä isomummin matkassa.*” ¹²⁰

Sen lisäksi, että aluetta käyttävät lähialueiden asukkaat, Rautaveden kulttuurimaisemaan kohdistuu oman kokemukseni mukaan ainakin jossain määrin myös matkailua, ja toki myös kyselyni oli saavuttanut jokusia matkailijoita, eräs vastaaja kertoi esimerkiksi tulleen alueelle melontakurssin vuoksi. Matkailijatkin ovat siis päässeet ainakin jossain määrin hyödyntämään alueen harrastusmahdollisuuksia. Erään näkemyksen mukaan kulttuuriympäristöjen kehittämisen suhteen alueen toimijoiden osallistaminen olisikin tärkeää, jotta arkiympäristöä saataisiin kehitettyä matkailukohteeksi ¹²¹.

Havaitsin aineistoni pohjalta oikeastaan kahdenlaista suhtautumista Rautaveden alueelle suuntautuvaan matkailuun ja siihen liittyvään virkistyskäyttöön. Osa kyselyvastaajista toivoi, että matkailijoita saataisiin alueelle enemmänkin: ”*Ympäristö mahdollistaisi mielestäni isommankin määrän matkailijoita ja jopa asujia alueelle, mutta jostakin syystä tuntuu, että täällä ei osata markkinoida tarpeeksi aluetta* ¹²².” Useammassakin vastauksessa nousi esiin, että erityisesti alueen vesistöä ja rantoja voisi hyödyntää

¹¹⁹ Mies 60–69v.

¹²⁰ Nainen 30–39v.

¹²¹ Konu et al. 2017, 60.

¹²² Nainen 50–59v.

alueen markkinoinnissa ja matkailun kehittämisessä. Vesimatkailu mainittiin käsitteenä muutamissa vastauksissa. Toisaalta osassa vastauksista turismi sai osakseen myös kritiikkiä. Tämän tyyllisiä vastauksia oli kuitenkin selvästi vähemmän kuin matkailuun myönteisesti suhtautuvia.

Joskus erilaiset alueen käyttötavat saattavat kuitenkin olla ristiriidassa keskenään. Maisemaan saatetaan helposti liittää erilaisia toiveita ja arvostuksia¹²³. Ristiriitoja voi tulla, kun joku käyttää maisemaa sellaisella tavalla, joka ei välttämättä sovi omiin arvoihin maisema suhteen.

*”Aikaisemmin Ellivuorella tuli käytyä useammin, mutta nyt Rautaveden länsiranta kirkkoineen menee kirkkaasti ohi. Kajakilla liikkeessa arvostaa vesistön tilaa ja rauhaa. Itärannalla on laivaväylät ja toisenlainen meno.”*¹²⁴

Etenkin matkailun suhteen pitäisi huomioida alueen asukkaiden ja vakituisempien käyttäjien arvot. Kun kulttuuriympäristössä tarjotaan erilaisia matkailupalveluja, tulisi toimia kestäväällä tavalla sekä tunnistaa juuri kyseiseen ympäristöön liittyvät arvot ja matkailutoiminnassa kunnioittaa niitä¹²⁵.

4. Loppupäätelmät

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään, mitä tapaustutkimukseni kohteena oleva Rautaveden kulttuurimaisema merkitsee sen käyttäjille. Aihetta lähestyin niin identiteetin ja paikkaan identifioutumisen kuin arvottamisenkin kautta. Kiteytetysti voin ensinnäkin todeta, että identiteettiä käsitellessäni pääsin käsiksi siihen, mitä tämä kulttuurimaisema-alue merkitsee tämä alueen käyttäjille itselleen henkilökohtaisella mutta myös kollektiivisella tasolla. Arvojen kautta huomion kohteena on puolestaan se, millaisena paikka ja maisema itsessään nähdään ja millaisena se mahdollisesti halutaan esittää muille. Voidaankin puhua ehkä jonkinlaisista sisäisistä ja ulkoisista merkityksistä.

¹²³ Soini et al. 2008, 10.

¹²⁴ Mies 60–69v.

¹²⁵ Konu et al. 2017, 61.

Paikat ja maisemat, joissa ihminen elää, on elänyt tai on ehkä vain vierailut, voivat vaikuttaa kokijaansa monella tavalla ja ne voivat jopa muokata hänen identiteettiään. Ensimmäinen alatutkimuskysymykseni käsitteli sitä, millainen vaikutus Rautaveden kulttuurimaisemalla on käyttäjiensä identiteettiin. Selkeimpänä identiteettiin vaikuttavana asiana tutkielmassani nousee esiin kokijan henkilökohtainen spatiaalinen historia. Aineistoni perusteella kävi ilmi, että identifioitumista Rautaveden kulttuurimaisema-alueelle tapahtui vahvemmin niillä kyselyvastaajilla, jotka olivat alueelta kotoisin, joiden juuret olivat siellä ja jotka ovat viettäneet alueella kauimmin aikaa. Tämä oli loppujen lopuksi melko odotettavissa oleva tutkimustulos.

Aineistossani korostui ennen kaikkea lapsuuskokemusten ja -muistojen merkitys paikkaidentiteetin muodostumisen kannalta. Vakaampi paikan taju muodostui kuitenkin yleisesti ottaen vasta aikuisuudessa, jolloin arvostus Rautaveden kulttuurimaisema-alueetta kohtaan oli monilla kasvanut. Tämän seurauksena monilla suhde alueeseen oli syventynyt entisestään ja kiintymys tätä paikkaa kohtaan lisääntynyt. Paikkaan sitoutunut identiteetti alkaa siis muodostua usein jo lapsuudessa, mutta se selkeästi vahvistuu entisestään ajan kuluessa. Aikuisena moni on alkanut ajatella, että valtakunnallisesti arvokas Rautaveden kulttuurimaisema on ollut oikeastaan melko erityinen kasvu- ja elinympäristö. Tämän seurauksena osa poismuuttaneista entisistä alueen asukkaista on alkanut pohtia paluuta Rautaveden maisemiin. Kasvaessaan tiettyyn maisemaan siitä saattaa tulla niin iso osa ihmistä itseään, että hän saattaa kokea hyvin vahvaakin kaipuuta vastaavanlaisiin maisemiin myöhemmissä elämän vaiheissa.

Paikkaan voi identifioitua niin yksilöllisellä kuin kollektiiviselläkin tasolla. Tutkielmassani en kuitenkaan saa selkeää vastausta siihen, toimiiko Rautaveden kulttuurimaiseman alueella kulttuuriperintöyhteisö, joka tekisi siellä yhteistä identiteettityötä. Missään nimessä kaikki kyselyyni vastanneet henkilöt eivät tällaiseen yhteisöön kuulu. Identiteettityötä kuitenkin tapahtuu Rautaveden kulttuurimaiseman käyttäjien keskuudessa sekä yksilöllisellä että kollektiivisellä tasolla. Identiteettityötä tehdään jaetun historian, menneisyyden jälkien ja osallisuuskokemusten kautta. Kyselyvastauksista koostuvasta aineistostani pystyi helposti huomaamaan, että jossain määrin vastaajat käyttivät näitä kaikkia identiteettityökaluja. Vahvimmin niitä käyttivät ne, joilla oli pisin historia alueella sekä omat juuret vahvasti Rautaveden ympäristössä.

Paikan kokemisessa ja siihen liittyvässä identiteetissä on havaittavissa suuri kuilu paikallisten ja ulkopuolisten välillä. Kulttuurimaiseman ja etenkin kansallismaiseman kohdalla voisi helposti ajatella, että ympäristöön ja maisemaan voi samaistua ja kokea kuuluvuutta oikeastaan kuka tahansa, etenkin jos on aiemmin elänyt vastaavanlaisissa hyvin tyypillisissä suomalaisissa maalaismaisemissa. Identiteetin rakentumisessa merkittävää näyttäisi kuitenkin olevan muun muassa osallisuus sen historiasta sekä kollektiivisesta muistista. Identiteetin muodostuminen ja vahvistuminen ei näin ollen ole ainoastaan yksityinen ja yksilöllinen kokemus, vaan se vaatii tuekseen yhteisöllisen ulottuvuuden, joka voi olla esimerkiksi yhteinen historia. Nämä niin sanotut ulkopuoliset, eli Rautaveden alueelle hiljattain muuttaneet, mökkeilijät, matkailijat tai muut satunnaiset vierailijat, voivat kuitenkin kokea paikan omakseen ja kiintyä siihen, mutta ehkä hieman eri tavalla. Heidän huomionsa voi kiinnittyä esimerkiksi alueen luontoon, historiaan tai kulttuuriin, josta he voivat etsiä itselleen tunnistettavia ja samaistuttavia piirteitä.

Käydessäni läpi aineistoani, huomasin, miten merkittävä rooli Rautaveden kulttuurimaisemaan liittyvillä muistoilla ja muistelulla oli alueen käyttäjille oman identiteetin vahvistamisessa. Muistoissaan kyselyvastaajat palasivat omaan idylliseen lapsuuteensa sekä muihin elämän merkittäviin päiviin ja tilanteisiin, joissa Rautaveden kulttuurimaisema toimi miljöönä. Kaikilla vastaajilla ei toki ollut pidempiaikaista kokemusta alueesta, jolloin muistelun kohteena saattoi olla jokin yksittäinen käyntikerta, johon liittyen muistelun kohteena ei ollut niinkään oma toiminta alueella, vaan ennemminkin paikka itsessään: esimerkiksi sen maisemat, luonto ja tunnelma. Rautaveden kulttuurimaisema toimii näin ollen niin muistojen näyttämönä kuin muistelun kohteenakin. Kaikki eivät kuitenkaan pystyneet nimeämään yhtä yksittäistä merkittävää muistoa alueeseen liittyen. Tällainen oli tilanne esimerkiksi silloin, jos henkilö oli asunut koko ikänsä Rautaveden kulttuurimaisema-alueella. Yhden merkittävimmän hetken nostaminen esiin voi olla tällöin aivan mahdotonta.

Keskeisin havainto, jonka tein paikkaan liittyviin muistoihin liittyen oli kuitenkin se, että vaikka monien vastaajien muistot Rautaveden kulttuurimaisemaan liittyen olivat henkilökohtaisia ja yksityisiä, eri ihmisten muistot olivat keskenään hyvin samankaltaisia. Rautaveden alueesta rakennettiin melko yhtenäistä kuvaa, ihmisten toiminta alueella on ollut keskenään varsin samankaltaista ja ihmiset kiinnittyivät ja

identifioituivat alueeseen hyvin samalla tavalla. Yksityisiä muistoista muodostui siis tietynlainen kollektiivinen ja sosiaalisesti muodostunut muistojen kollaasi.

Sen lisäksi, että Rautaveden kulttuurimaiseman käyttäjät ovat identifioituneet paikkaan eri tavoin, he antavat tälle ympäristölle myös erilaisia arvoja. Arvoja ja arvostuksia käsittelemällä päästään osaltaan käsiksi siihen, millainen merkitys Rautaveden kulttuurimaisemalla on käyttäjilleen. Näin ollen toisena alatutkimuskysymyksenäni kysyin, millaisia arvoja käyttäjät liittävät Rautaveden kulttuurimaisemaan. Aineiston analyysin kautta löysin viisi keskeisintä arvoa, joita alueen käyttäjät liittivät Rautaveden kulttuurimaisema-alueeseen. Nämä arvot olivat maiseman visuaaliset piirteet, paikan tunnelma, historia, säilyneisyys sekä käyttömahdollisuudet. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan luonnollisesti jaa näitä kaikkia samoja arvoja, vaan eri vastaajien kohdalla nousivat esiin eri arvot. Ainoastaan muutama vastaaja kyseenalaisti Rautaveden kulttuurimaiseman erityisyyden ja arvokkuuden, muuten vastaajat olivat hyvin yhtä mieltä alueen arvokkuudesta yleisesti ottaen.

Kun puhutaan kulttuurimaisemasta tai maisemasta ylipäätään, sillä ei yleensä tarkoiteta pelkästään silmin havaittavaa näkymää, mutta visuaalinen ulottuvuus on kuitenkin merkittävä osa sitä. Rautaveden kulttuurimaisemassa kauneus olikin alueeseen vahvimmin liitetty arvo. Kauneus yhdistettiin ennen kaikkea alueella vallitseviin luonnonpiirteisiin ennemmin kuin ihmisten jättämiin jälkiin maisemassa. Toisaalta ihmisten on usein myös haastavaa erotella maisemasta ihmisen toiminnan vaikutuksia puhtaista luonnonpiirteistä. Rautaveden kulttuurimaisemassa tietyt luonnonpiirteet, kuten erityisesti alueen vesistö, ovat vallitseva osa näkymää, mutta loppujen lopuksi arvostuksen kohteena oli Rautaveden alueen harmoninen kokonaisuus, joka koostuu niin kulttuuri- kuin luonnonmaisemastakin.

Rautaveden kulttuurimaiseman käyttäjät arvostivat suuresti myös alueen tunnelmaa. Kyselyvastauksissa korostui ennen kaikkea paikan rauhallisuus. Samoin kuin paikan visuaalisia piirteitä kuvaillessaan, alueen käyttäjät loivat hyvin idyllistä ja harmonista kuvaa Rautaveden alueesta kuvaillessaan paikan tunnelmaa. Niin kauneuden kuin tunnelmankin pystyi havaitsemaan riippumatta siitä, millainen ja miten pitkäaikainen kokijan historia alueella oli.

Oikeastaan vielä paikan tunnelmaakin merkittävämpänä arvona ja Rautaveden alueen erityispiirteenä kyselyvastaajat pitivät alueen historiaa. Rautaveden alueen historian kokeminen jakautui selvästi kahteen osaan. Ensinnäkin huomattavan moni kyselyvastaajista piti merkittävänä alueen lähihistoriaa, johon usein kytkettiin myös oma henkilöhistoria ja omat juuret alueella. Kyselyvastaajista monella oli sukujuuret alueella, mitä vastaajat pitivät arvokkaana asiana, ja sen kautta heidän oli mahdollista tuntea osallisuutta alueen jaetusta historiasta. Toisaalta osalle vastaajista merkittävää oli ennen kaikkea pidemmän aikavälin historia ja suuremmat historialliset kehityskulut, kuten alueen asuttamiseen liittyvä kehitys. Arvostuksen kohteena olivat myös muinaisjäännökset, monumentit, kuten keskiaikaiset kirkot, sekä yleisesti ottaen historiallinen kerroksellisuus.

Säilyneisyys oli myös yksi Rautaveden alueeseen liitetty arvo. Se, mitä halutaan säilyttää, kuitenkin vaihteli eri vastaajien välillä. Toiset halusivat suojella aluetta muutoksilta, toiset taas kaipasivat joitain uudistuksia, jotta alueen elinvoimaisuus säilyisi. Maisemahan ei voi koskaan säilyä aivan muuttumattomana, vaan maisemien kohdalla muutos on väistämätöntä. Eniten vastustusta aiheutti kuitenkin ranta-alueille rakentaminen, lisäksi osa vastaajista pelkäsi alueen rauhallisen tunnelman menettämistä. Uhaksi koettiin siis sekä ihmisen toiminnan vaikutus, mutta toisaalta se, että mitään toimia ei tehdä. Osa vastaajista halusi säilyttää seudun elinvoimaisena ja eläväisenä, jota saattaa uhata liiallinen suojelu ja kontrollointi. Joka tapauksessa jotakin vastaajat halusivat säilyttää, jolloin yhteiseksi arvoksi muodostui säilyneisyys.

Viimeisenä teemana ja arvona käsittelin Rautaveden alueen käyttömahdollisuuksia. Alueen käyttäjät pitivät tärkeinä ennen kaikkea alueen virkistyskäyttömahdollisuuksia, joihin kuului muun muassa retkeilyä, veneilyä, kalastusta, luistelua, telttailua ja paljon muita aktiviteettimuotoja. Merkittävimpana virkistyskäytön mahdollistajana toimi monen vastaajan mukaan alueen vesistö. Vesistön merkitys korostuikin niin monissa eri yhteyksissä, että sillä voidaan nähdä olevan merkittävää itseisarvoa alueella. Rautaveden kulttuurimaisema toimii niin arkiympäristönä kuin matkailukohteenakin, joten merkittävää oli, että alue tarjoaa käyttömahdollisuuksia erilaisille alueen käyttäjille.

Edellä olen käsitellyt tutkimustuloksiani, joiden kautta olen pyrkinyt vastaamaan siihen, mitä Rautaveden kulttuurimaisema merkitsee käyttäjilleen. Kiteytetysti se on osalle

käyttäjistään toiminut identiteetin rakentamisen ja vahvistamisen välineenä sekä arvostuksen kohteena. En voi kuitenkaan yleistää tuloksiani koskemaan kaikkia alueen käyttäjiä, sillä suhtautumistapoja alueeseen on varmasti monia, ja kyselyyni ovat todennäköisimmin vastanneet sellaiset henkilöt, joille Rautaveden alueella on erityistä merkitystä. Kyselyvastausten joukosta löytyikin muutama sellainen vastaus, jossa alueeseen yleisesti liitettyä arvokkuutta ja erityisyyttä kyseenalaistettiin, mutta selkeästi suurin osa koki Rautaveden alueen erityisen merkitykselliseksi niin itselleen kuin yleisemminkin. Näiden ihmisten kokemukset ja ajatukset alueesta ovatkin mielestäni ne tärkeimmät, sillä heihin vaikuttaa eniten se, jos alueella tapahtuu esimerkiksi joitain muutoksia. Tutkimustuloksiani olisi siis mahdollista hyödyntää vaikkapa aluekehityksen tukena, kun halutaan ottaa huomioon ne alueen käyttäjät, joille Rautaveden kulttuurimaisema-alue on merkityksellinen ja arvokas. Rautaveden kulttuurimaiseman erityispiirteitä ja arvoja on käsitelty viranomaistahojen puolelta selvityksissä ja inventoinneissa, mutta vähintään yhtä tärkeää on ottaa huomioon alueella elävien ja toimivien ihmisten kokemukset ja näkemykset.

Rautaveden kulttuurimaisema on ollut itselleni kiinnostava tutkimuskohde, ja alueen asukkaita ja muita käyttäjiä on ollut antoisaa tutkia osaltaan sen vuoksi, että olen myös itse elänyt ja viettänyt paljon aikaa alueella, joten kyselyvastaajien kokemuksiin ja ajatuksiin on ollut helppoa samaistua. Mielestäni aihetta olisikin kiinnostavaa tutkia jatkossa rajatumman ihmisryhmän kautta. Rautaveden kulttuurimaiseman asukkaiden kokemuksiin olisi kiinnostavaa päästä käsiksi vielä syvemmin. Toisaalta tässä tutkielmassa matkailijat jäivät vastaajissa vähemmistöön, joten olisi kiinnostavaa tarkastella lähemmin esimerkiksi sitä, mitkä syyt saavat matkailijat hakeutumaan suomalaisiin kulttuurimaisemakohteisiin. Tällaisella tutkielmalla olisi varmasti käyttöä, jos alueelle suuntautuvaa matkailua halutaan kehittää ja edistää.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Kerro kokemuksesi Rautaveden ympäristöstä -verkkokysely (webpolsurveys.com) heinäkuu 2019. Vastaajia 83. Aineisto tutkijan hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere, 1999.

Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, Helsinki, 1993.

von Bonsdorff, Pauline: ”Eletty ja mielletty maisema.” *Suomalaisten symbolit*. Toim. Tero Halonen ja Laura Aro. Atena, Jyväskylä, 2005.

von Bonsdorff, Pauline: ”Maiseman esteettinen tulkinta ja arvottaminen.” *Maiseman arvo(s)tus*. Toim. Maunu Häyrynen ja Olli Immonen. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 1. Lahti, 1997.

Cresswell, Tim: *Place: a short introduction*. Blackwell Publishing, Malden, 2004.

Forsius-Nummela, Johanna: ”Maiseman historiallinen sisältö – kulttuurihistoriallinen arvo – esteettinen laatu.” *Maiseman arvo(s)tus*. Toim. Maunu Häyrynen ja Olli Immonen. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 1. Lahti, 1997.

Forss, Anne-Mari: *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki University Press, Helsinki, 2007.

Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille, Tani, Sirpa: ”Johdatus nykymaantieteeseen.” *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere, 1997.

Heikkilä, Tapio: *Suomalainen kulttuurimaisema*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2000.

Hiekkänen, Markus: *Suomen keskiajan kivikirkot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2014.

Hieta, Hanneleena, Hovi, Tuomas, Ruotsala, Helena: ”Kulttuuriperintö.” *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Toim. Jaana Kouri. Turun yliopisto, Turku, 2015.

Karjalainen, Eeva: ”Maiseman havainnollistaminen ja käyttäjien arviot maiseman laadusta.” *Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus*. Toim. Katriina Soini, Eija Pouta, Tapani Kivinen ja Marja Uusitalo. MTT Taloustutkimus, Helsinki, 2008.

Konu, Henna, Tyrväinen, Liisa, Pesonen, Juho, Tuulentie, Seija, Pasanen, Katja, Tuohino, Anja: *Uutta liiketoimintaa kestävä luontomatkailun ja virkistyskäytön ympärille – Kirjallisuuskatsaus*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 45/2017, <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79836>>. (14.3.2020).

Korjonen-Kuusipuro, Kristiina: ”Vesi ei ole samanlaista kaikkialla: Ympäristö, paikka ja kulttuuriperintö Vuoksen jokilaaksossa.” *Muuttuva kulttuuriperintö – Det föränderliga kulturarvet*. Toim. Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Santikko. Ethnos ry, Helsinki, 2014.

Koski, Katriina: *Pirkanmaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi: Ehdotus valtakunnallisiksi maisema-alueiksi 2013–14*. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 2014, <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103720/Raportteja_48_2014.pdf?sequence=5&isAllowed=y>. (30.12.2019).

Koskihaara, Niina, Kyyrö, Jere: ”Identiteetti.” *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Toim. Jaana Kouri. Turun yliopisto, Turku, 2015.

Laitinen, Riitta: ”Koti, paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa 1800-luvulla.” *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2002.

Maisemanhoito. Maisema-alueetöryhmän mietintö I. Ympäristöministeriö, Helsinki, 1993.

Moilanen, Pentti, Räihä, Pekka: ”Merkitysrakenteiden tulkinta.” *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Raine Valli ja Juhani Aaltola. PS-kustannus, Jyväskylä, 2015.

Paasi, Anssi: *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä*. Joensuun yliopisto, Joensuu, 1986.

Petrisalo, Katriina: ”Lähimatkailu kulttuurituotantona: Alueellisuuden uudelleenarviointia matkailussa.” *Kulttuurituotanto – Kehykset, käytäntö ja prosessit*. Toim. Maarit Grahn ja Maunu Häyrynen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2009.

Pöysä, Jyrki: ”Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina.” *Vaeltavat metodit*. Toim. Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu, 2010.

Raivo, Petri: ”Historialliset maisemat ja maantieteellinen muisti.” *Paikan heijastuksia: Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Toim. Raine Mäntysalo. Atena kustannus, Jyväskylä, 2004.

Raivo, Petri: ”Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä.” *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere, 1997.

Riikonen, Heikki: ”Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä: sukupolvet ja muistinvaraiset alueet.” *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere, 1997.

Rutanen, Juha, Matila, Airi: *Luonto- ja maisemapalvelujen nykytila*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki, 2009,
<<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24752/Raportteja36.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. (14.3.2020).

Saarela-Kinnunen, Maria, Eskola, Jari: ”Tapaus ja tutkimus=tapaustutkimus?” *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Toim. Raine Valli ja Juhani Aaltola. PS-kustannus, Jyväskylä, 2015.

Sievänen, Tuija: ”Luonnon virkistyskäytön tutkimus.” *Metsä, talous, yhteiskunta Katsauksia metsäekonomiseen tutkimukseen*. Toim. Yrjö Sevola. Metlan työraportteja 145, Metsäntutkimuslaitos, Vantaa, 2010,
<<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2010/mwp145.pdf>>. (14.3.2020).

Sivula, Anna: ”Puuvilletehtaasta muistin paikaksi: teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä.” *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013.

Sivula, Anna: ”Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina: Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua.” *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*. 2015.

Soini, Katriina, Pouta, Eija, Uusitalo, Marja, Kivinen, Tapani: ”Maiseman arvottaminen monitieteisenä tutkimushaasteena.” *Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus*. Toim. Katriina Soini, Eija Pouta, Tapani Kivinen ja Marja Uusitalo. MTT Taloustutkimus, Helsinki, 2008.

Tuan, Yi-Fu: ”Paikan taju: aika, paikka ja minuus.” *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2006.

Tuomi-Nikula, Outi, Haanpää, Riina, Kivilaakso, Aura: ”Kulttuuriperintökysymysten jäljillä.” *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013.

Valli, Raine: ”Paperinen kyselylomake.” *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle.* Toim. Raine Valli ja Juhani Aaltola. PS-kustannus, Jyväskylä, 2015.

Valli, Raine, Perkkilä, Päivi: ”Nettikyselyt ja sosiaalinen media aineistonkeruussa.” *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle.* Toim. Raine Valli ja Juhani Aaltola. PS-kustannus, Jyväskylä, 2015.

Liitteet

Liite 1: kyselylomake

Kerro kokemuksesi Rautaveden ympäristöstä!

Teen pro gradu -tutkielmaani Turun yliopiston kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineeseen aiheenani Rautaveden kulttuurimaisema ja siihen liittyvät kokemukset. Tällä kyselyllä haluan kerätä kokemuksia ja muistoja tästä ympäristöstä juuri sinulta, jonka elämään tämä ympäristö jollain tavalla liittyy! Vastaaminen on anonyymiä, ja vastauksiasi käsittelee vain allekirjoittanut tutkija. Jos sinulla on tutkimukseen liittyen jotain kysyttävää, voit olla minuun yhteydessä sähköpostitse osoitteeseen vivika.a.ahtiala@utu.fi.

Rautaveden kulttuurimaisema on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue, lisäksi se on yksi Suomen kansallismaisemista. Alueella on siis paljon historiallista ja maisemallista arvoa. Kyselyn ohessa olevalta kartalta voit tarkistaa kyseessä olevan maisema-alueen rajauksen, siihen on myös merkittynä joitain alueen keskeisiä kyliä ja tärkeitä kohteita.

Vastaamalla tähän kyselyyn voit myös osallistua museokortin arvontaan jättämällä yhteystietosi kyselyn loppuun. Yhteystietoja käsitellään erikseen, joten niitä ei voida yhdistää muihin vastauksiisi.

Kiitos vastauksistasi!

Vivika Ahtiala
Kulttuuriperinnön tutkimus
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Turun yliopisto

Taustatiedot (Vastaathan kaikkiin taustatiedot-kysymyksiin, kiitos.)

1. Ikä

- Alle 20-vuotias
- 20–29-vuotias
- 30–39-vuotias
- 40–49-vuotias
- 50–59-vuotias
- 60–69-vuotias
- 70–79-vuotias
- 80-vuotias tai yli

2. Sukupuoli

- Nainen
- Mies
- Muu

3. Missä maakunnassa asut?

- Uusimaa
- Varsinais-Suomi
- Satakunta
- Kanta-Häme
- Pirkanmaa
- Päijät-Häme
- Kymenlaakso
- Etelä-Karjala
- Etelä-Savo
- Pohjois-Savo
- Pohjois-Karjala
- Keski-Suomi
- Etelä-Pohjanmaa
- Pohjanmaa
- Keski-Pohjanmaa
- Pohjois-Pohjanmaa
- Kainuu
- Lappi
- Ahvenanmaa

4. Koulutustausta

- Perusaste
- Keskiaste
- Alin korkea-aste
- Alempi korkeakouluaste
- Ylempi korkeakouluaste
- Tutkijakoulutusaste

5. Mistä syystä olet oleskellut Rautaveden kulttuurimaiseman alueella?

- Asun alueella.
- Minulla on mökki / muu loma-asunto alueella.
- Vierailu sukulaisten / tuttavien luona.
- Muu matkailu.
- Muu syyn mikä?

6. Missä paikassa vastaat tähän kyselyyn? (Kerro vastaatko esimerkiksi kotona vai paikan päällä ympäristössä. Mikäli vastaat ollessasi Rautaveden ympäristössä, voit mainita vielä tarkemmin sijainnin, missä siellä. Voit myös mainita, jos vierailusi syynä on esimerkiksi jokin tapahtuma.)

Kerro vapaasti kokemuksistasi

Voit vastata kysymyksiin juuri niin pitkästi tai lyhyesti kuin haluat.

7. Kuvaile Rautaveden ympäristöä kolmella sanalla, jotka mielestäsi kuvaavat tätä aluetta parhaiten.

8. Rautaveden kulttuurimaisema on sekä historiallisesti että maisemallisesti arvokas kulttuuriympäristö, mutta mikä tekee juuri sinun mielestäsi tästä alueesta erityisen?

9. Kerro mieleenpainuvuin muistosi, joka liittyy jollain tavalla Rautaveden kulttuurimaisema-alueeseen.

10. Mikä tietty paikka tai kohta Rautaveden ympäristössä on sinulle kaikista merkityksellisin? Miksi?

(Joitain alueen merkittäviä kohteita sekä keskeisiä kyliä on merkittynä liitteenä olevaan karttaan. Toki sinulle merkittävä paikka voi olla myös aivan jokin muu paikka alueelta.)

11. Onko suhtautumisesi tähän ympäristöön muuttunut jotenkin vuosien varrella tai eri käyntikertojen välillä? Jos on, niin miten?

12. Liittykö tähän ympäristöön mielestäsi jotain negatiivisia piirteitä? Jos, niin mitä?

13. Tähän voit jättää yhteystietosi, mikäli haluat osallistua museokortin arvontaan.

Etunimi	<input type="text"/>
Sukunimi	<input type="text"/>
Sähköposti	<input type="text"/>
Osoite	<input type="text"/>
Postinumero	<input type="text"/>
Postitoimipaikka	<input type="text"/>
Puhelin	<input type="text"/>

Kartta Rautaveden kulttuurimaisema-alueesta

